

МАУП

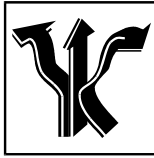
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: історико-політологічні дискусії

Хмельницький, 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ:
ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 12

Хмельницький - 2025

УДК 94(477).084.61

ББК 63.3(4Укр)

З 154

**День Соборності України: історико-політологічні дискусії :
зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025.
Вип. 12. 162 с.**

НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104481

У збірнику наукових праць вміщено статті, виголошені на засіданні Всеукраїнської науково-практичної конференції «День Соборності України: історико-політологічні дискусії». Авторами статей розкрито такі питання: Розгортання українського руху на Поділлі крізь призму слідчої справи П. Блонського 1917 року; Роль Дня Соборності у формуванні національної ідентичності; і-й та ii-й українські військові з'їзди – початок творення національної армії; український жіночий рух у контексті діяльності українських Січових Стрільців: нові погляди на історію боротьби за незалежність; Микола Міхновський як ідеолог і теоретик української державності та ін.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Байдич В.Г.**, кандидат історичних наук; **Блажевич Ю.І.**, кандидат історичних наук, доцент; **Гуменюк А.Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Дацюк О.А.**, кандидат богослов'я; **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Олійник Ю.В.**, кандидат історичних наук; **Осмолян В.А.**, кандидат юридичних наук; **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (відповідальна за випуск); **Семенчук С.О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Цимбалюк Г.С.**, кандидат економічних наук.

Рецензенти:

Адамський В.Р., кандидат історичних наук, доцент

Галатир В.В., кандидат історичних наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 27 січня 2025 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2025
© автори статей

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
Адамський В. Р. РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ НА ПОДІЛЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ СЛІДЧОЇ СПРАВИ П. БЛОНСЬКОГО 1917 РОКУ....	8
Вітюк О.О. РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІЗ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЮ КОМІСІЄЮ У СПРАВАХ ДЕПОРТОВАНИХ НАРОДІВ КРИМУ (1992-1999).....	20
Грушевицька Х., Олійник В.В. РОЛЬ ДНЯ СОБОРНОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	33
Іваненко С.М. І-Й та ІІ-Й УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ З'ЇЗДИ – ПОЧАТОК ТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ.....	38
Керасюк М., Матюшко Л. УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ РУХ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ: НОВІ ПОГЛЯДИ НА ІСТОРІЮ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ....	43
Козачок П.В., Парандій В.О. АЛГОРИТМИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	66

Медвідь Ф.М., Висоцька О.А., Твердохліб А.І. МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ І ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	81
Медвідь Ф.М., Висоцька О.А., Чорний Е.В. ІДЕЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	95
Никитюк С. ВИДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	105
Небесний О.О., Парандій В.О. УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ У БОРОТЬБИ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ (1939-1945 РР.).....	110
Оліх Г.І. ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (БЕРЕЗЕНЬ 2022 – ГРУДЕНЬ 2024 РР.).....	117
Романець З.О. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРОЗУМІННЯ МІЖ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ.....	122
Столяренко О.В., Столяренко О.В. РОЗВИТОК ОСВІТИ УКРАЇНИ: ГУМАНІСТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ.....	130

Чмихало Г.Г.

ФОРМУВАННЯ РФ НЕГАТИВНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО
УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ В КРИМУ ЗА ДОПОМОГОЮ
КІНЕМАТОГРАФА (1991-2014)..... 143

Шишковський Є. Ю.

ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ
ЯК ФЕНОМЕН..... 149

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 156

ПЕРЕДМОВА

Соборність – це...

...єдність, неподільність усіх територій України, духовна єдність українців, які проживають на території України, а також єдність усіх громадян України незалежно від національності та віросповідання, спрямована на утвердження справжнього суверенітету і незалежності України, побудову процвітаючої демократичної національної держави (стаття 6 Закону України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності”).

Термін «соборність» має кілька значень. Передусім, це й об’єднання в одне державне ціле всіх земель, населених конкретною нацією на суцільній території; духовна консолідація всіх жителів держави, це й згуртованість громадян, незалежно від їхньої національності. Термін «соборність» включає в себе єдність і згуртованість.

Для України соборність – це єдність у багатоманітності, об’єднання навколо української державності й ідентичності. Ідея територіальної цілісності країни поєднується з ідеями духовної згуртованості. Тож соборність невіддільна від державності, суверенітету й незалежності нації – фундаменту для побудови демократичної держави.

В умовах сучасної російсько-української війни соборність набуває більшого символізму та гостроти, адже нині, як ніколи, українцям потрібно об’єднатися заради майбутнього.

*Інформацію підготовлено за матеріалами Українського
інституту національної пам’яті: <https://uinp.gov.ua/>*

Адамський В.Р.,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ НА ПОДІЛЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ СЛІДЧОЇ СПРАВИ П. БЛОНСЬКОГО 1917 РОКУ

У повідомленні аналізується розгортання українського руху на Поділлі після падіння самодержавства в росії наприкінці лютого 1917 р. Зосереджено увагу на діяльності Кам'янецького повітового комісара П. Блонського, арештованого у червні 1917 р. за наказом військової влади через підтримку Української Центральної Ради та закликів до жителів краю підтримувати її вимоги.

Ключові слова: мітинг, містечко Шатава, слідча справа, український рух, повітовий комісар, прокурор, революційні події.

Розгортання українського руху на Поділлі після падіння самодержавства у росії наприкінці лютого 1917 р. відбувалося нерівномірно на теренах дванадцяти повітів, що формували адміністративно-територіальний поділ губернії. На це впливали різні чинники, зокрема наявність впливових лідерів, які вирізнялися активною та безкомпромісною позицією в питанні розвитку української справи.

До когорти останніх, поза сумнівом, належить непересічна постать Пантелеймона Йосиповича Блонського. Його революційна діяльність розглядалася як у спеціальних

наукових розвідках [1; 2], так і опосередковано при студіюванні інших важливих проблематик, пов'язаних передусім з історією Поділля [3; 4; 5]. Однак, з огляду на багатогранність цілісної особистості П. Блонського, тема продовжує залишатися вельми актуальною для проведення подальших дослідницьких практик.

У пропонованому повідомленні автор ставить за мету проаналізувати діяльність П. Блонського з відродження української справи після падіння самодержавства у росії наприкінці лютого 1917 р.

Революція застала Пантелеймона Йосиповича у Проскурові, де він працював у місцевій земській лікарні. За його безпосередньої участі відбулися перші революційні виступи, активну участь в яких брала українська група [6].

Однак невдовзі П. Блонський перебрався до Кам'янця-Подільського, де були зосереджені усі губернські державні інституції та військове керівництво Штабу Південно-Західного фронту. Тут він доволі швидко займає лідерські позиції, встановлюючи тісний зв'язок з місцевим селянством. У результаті його обирають головою Кам'янецького повітового громадського комітету. А 18 квітня 1917 р. ухвалою Міністерства внутрішніх справ П. Блонського затверджують Кам'янецьким повітовим комісаром [7], хоча фактично ці обов'язки він розпочав виконувати вже 4 квітня [8].

За спогадами сучасниці О. Пащенко «перший голова ще революційного складу управи д-р Блонський, ніколи не сидів в управі, займався виключно політичними справами...» [9].

Те, що Олімпіада Михайлівна називає «політичними справами», ми з певністю можемо стверджувати про розгортання П. Блонським в повіті української справи та

узаasadнення у владному відношенні українських громадських структур. Це неабияк турбувало як місцевих репрезентантів центральних органів державної влади, так і військове командування.

Після чергового виступу П. Блонського на мітингу у м. Шатаві 27 червня 1917 р. влада вирішила перейти у наступ. Вочевидь, за ініціативи останньої, місцевими жителями була організована скарга, яку спрямували на розгляд до ради солдатських та офіцерських депутатів. У ній зазначалося: «Честь имеем обжаловать противозаконные действия именующих делегатов, во главе с г. Блонским, приехавших в Шатаву 27-го сего июня месяца сего года, в то время был базарный день, вокруг делегатов собрался многотысячный народ, прибывших на базарный день, из окружных сел. Г-н Блонский, Смотрический Председатель Исполнительного Комитета и три делегаты, которые носили красные ленты за №№ 115-145 и 175, которые начали агитировать в нижеследующем: 1) что народ обязан подчиняться только Укр. Центральной Раде, а не Временному Правительству; 2) натравливает национальность против национальности; 3) принуждает силою забирать чужое имущество; 4) влияет личным давлением на свободу слова; 5) г. Блонский делает развал над могучей армией, доказывая, что следует переменить фронт и образовать армию из украинских народов, которые всецело подчиняются Раде; 6) согласно приказу г-на Военного Министра, военнопленные работают в экономиях. Названные делегаты приказали крестьянам разогнать их, как видно они задались целью вызвать волнение между военным ведомством и гражданами, что может повести гибелью нашего урожая; 7) затем названные делегаты

обратились с речью и агитировали, что евреи вывозят крупные транспорты с мукой и передают нашим врагам немцам. Затем один из названных делегатов заходил в чайную и выражаясь, что следует командировать в Шатаву казачьих войск, чтобы нагайками усмирить крестьян. Принимаем во внимание: 1) что наше общество вполне доверяет только временному Правительству и питает неограниченное доверие; 2) наши национальности живут дружно между собою; 3) нам достоверно известно, что никто из нас не передавал муку нашим врагам немцам; 4) мы ничего не имеем к военнопленным, так как военнопленные находятся под распоряжением уважаемого нашего Военного Министра Господина Керенского и генерал-лейтенанта г-на Эльснера, согласно воззвания Подольнина за № 1861. На основании вышеизложенных данных, мы ходатайствуем и покорнейше просим г.г. солдатских и офицерских депутатов обратить должное внимание на нашу жалобу и учинить надлежащее расследование и убедившись в виновности названных делегатов, во главе с г-ном Блонским, который благодаря своей агитационной речи мог вызвать погром. Названные делегаты, как видно, с заранее обдуманной целью, приехали в Шатаве, сеять смуту между национальностями и недоверие Временному Правительству. Июня 29-го дня 1917 года.

М. Боднар-Сытарь. А. Пукас. Т. Кобзюк. Филип Бойко. Г. Ячишен. Афанасий Грибчак. М. Бойко. В. Гавюк. Алексей Шпортак. Я. Муляр. Ф. Кобзюк. П. Францишко. Я. Павлюк. В. Яковюк. Е. Яремчук. В. Долина. Я. Кузь. Е. Слободянюк, за неграмотного и за себя расписался М. Барац. И. Токнер. А. Брон. Г. Вайнштейн. М. Шнайдерман. Ш. Зигисмунд. Мендель.

Блиндюк. О. Шаблавский. И. Гольденберг. Максим Гавюк. Ф. Игнатий Яков Дагинский. И. Панчишин. Т. Юрчк (эта подпись неразборчива). К. Карпов. И. Кузь. К. Тарантий. М. Рунштейн. Берко Хазин (не совсем ясно написано). Иось Геник. Д. Ещенко. М. И. Вольфанзон. Щ. Кейсер. Т. Тютюник. Ф. Стадник. Настоящие подписи удостоверяем. Члены Исполнительного Комитета Ш. Гершензон. Ф. Рунштейль. Место печати местечкового Исполнительного Комитета. М. Шатава, Под. губ.» [10].

Базуючись на цій скарзі, військовий комісар Тимчасового уряду при арміях Південно-Західного фронту Б. Савінков 10 липня 1917 р. у відношенні на ім'я головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту з наголосом, що «це не єдина заява про шкідливу та дезорганізаційну діяльність пана Блонського», повідомляв про необхідність його арешту. На документі генерал Л. Корнілов написав коротку резолюцію: «Арештувати. 10/VII». Це при тому, що на відношенні була зроблена спеціальна помітка: «Довідка: Пан Блонський – голова Кам'янецької Повітової Земської Управи» [11].

Наступного дня, тобто 11 липня, П. Блонського арештували і посадили до Кам'янецької в'язниці. Вважаючи свій арешт незаконним, Пантелеймон Йосипович написав декілька записок у різні інституції. Зокрема, у повідомленні головнокомандувачу арміями Південно-Західного фронту він констатував: «У Шатаву я приїхав на прохання Голови ради солдатських депутатів Перфильєва разом Борідком – членом повітового Виконавчого Комітету і членами Виконавчого Комітету ради солдатських депутатів, прапорщиком Руденко, солдатом Шевченко та іншими, прізвища яких не пам'ятаю.

Прошу терміново допитати вказаних осіб: чи говорив я щось подібне, що написано у скарзі деяких Шатавських жителів. Вважаю, все те, що написано у скарзі, брехнею. Прошу терміново звільнити мене» [12].

Інший лист був заадресований для передачі військовому комісару Південно-Західного фронту або його заступнику. У ньому йшлося: «Перш ніж пропонують Губернському Комісару – колишньому члену союзу російських націоналістів – провести арешт Українського соціал-демократа – слід було б особисто поговорити або в усякому разі перевірити чутки. Як український соціал-демократ я не міг і не робив нічого такого, що могло б вносити дезорганізацію. Якщо соціалісти-революціонери будуть арештовувати соціал-демократів і навпаки, то навряд чи це укріпить завоювання революції. Тим більше, що колишні члени російських націоналістів на свободі і навіть управляють губернією. Вважаю, що подібними арештами тільки посилюються сили контрреволюції. Або можливо вся українська демократія в очах Російських соціалістів-революціонерів є контрреволюційною силою та дезорганізуючим елементом?» [13].

Цього ж дня, 11 липня, відбулося термінове спільне засідання самоврядних інституцій та громадських організацій Кам'янця-Подільського. Так, бюро селянських депутатів, виконавчий повітовий комітет, народна повітова управа, повітовий земельний комітет в присутності представника виконавчого комітету Всеросійської селянської ради, обговоривши факт арешту Кам'янецького повітового комісара, голови ради селянських депутатів і голови народної повітової управи П. Блонського, одноголосно ухвалили: «Позаяк уся його

політична діяльність проходила на очах вищеназваних організацій, спільне засідання не бачить підстав для арешту Блонського, з огляду на що висловлюється проти арешту Блонського і наполягає на терміновому його звільненні» [14].

Наступного дня два поспіль засідання провели виконавчі комітети ради солдатських та робітничих депутатів м. Кам'янця-Подільського. На першому з них вони ухвалили загальне рішення: «Цілковито приєднуючись до постанови Центрального Виконавчого Комітету Ради солдатських і робітничих депутатів та Виконавчого Комітету Ради селянських депутатів від 9 цього липня, спільне засідання виконавчих комітетів Ради робітничих і солдатських депутатів міста Кам'янця-Подільського разом з тим вважає невідкладним завданням організацію влади на місцях за зразком центральної, з зобов'язанням для представників Уряду спасіння революції спиратися на Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів, які належним чином обрані» [15].

У другій резолюції констатувалося: «Спільне засідання Виконавчого Комітету Ради Солдатських і робітничих Депутатів м. Кам'янця-Подільського, членів повітового Виконавчого Комітету, представників Ради і Повітової Земельної Комісії, обговоривши арешт Блонського, ухвалило: Позаяк вся його політична діяльність проходила на очах вищезазначених організацій, спільне засідання підстав для арешту Блонського не знаходить і вважає подальше його утримання під охороною неправильним з огляду на те, що згідно отриманим даним на протязі 24 годин Блонському не було висунуто звинувачення і наполягає на терміновому повідомленні причин, які стали підставою для цього арешту» [16].

13 липня 1917 р. військовий комісар при арміях Південно-Західного фронту Б. Савінков спрямував ухвали громадських організацій на розгляд головнокомандувачу арміями Південно-Західного фронту Л. Корнілову, зауваживши, що не висунення П. Блонському впродовж 24 годин звинувачення є «порушенням революційних законів» [17]. Цього ж дня Подільський губернський комісар направив листа на ім'я начальника штабу головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту, в якому повідомлялося про те, що П. Блонський посідає посаду Кам'янецького повітового комісара та голови Кам'янецької повітової земської управи [18].

Пантелеймон Йосипович, в свою чергу, також написав ще одного листа Л. Корнілову. У ньому повідомлялося: «З огляду на те, що: 1) Я цілковито хвора людина і утримання під арештом не винесу, що 2) за мною ніякої доведеної вини немає, що 3) винуваті в тому ж, – що пред'явлено мені, – воєнні депутати Руденко, Шевченко та інші, а також член Повітового Виконавчого Комітету Борідко не арештовані – а це найкращий доказ відсутності складу злочину в Шатавському інциденті. Прошу звільнити мене з-під арешту. Якщо потрібна застава, то я внесу» [19]. До листа було додано висновок тюремного лікаря, в якому зазначалося, що П. Блонський хворіє хронічним катаром легких [20].

14 липня 1917 р. до головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту надійшло два документи від президії української ради м. Кам'янця-Подільського. У проханні йшлося про можливість відпустити до суду П. Блонського на поруки Української ради. Документ підписали В. Злотчанський, В. Приходько та О. Пащенко. На ньому Л. Корнілов накла

наступну резолюцію: «Згоден, якщо Президія Ради візьме на себе відповідальність за подальші дії п. Блонського» [21].

Другий документ підготували дуже швидко. Цього ж дня на ім'я головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту була подана «Підписка», завізовану тими ж українськими діячами – В. Злотчанським, В. Приходьком та О. Пащенко. Її текст був лаконічним: «Ми, що нижче підписалися, члени Української Ради м. Кам'янця-Подільського цим даємо запоруку в тому, що подальша політична діяльність Пантелеймона Йосиповича Блонського не буде перебувати у протиборстві з позицією Тимчасового Уряду Росії» [22].

Л. Корнілов додержав свого слова. 14 липня П. Блонського звільнили з тюрми [23], однак слідство у справі продовжилось. Воно тривало до початку зими, коли радикально змінилася суспільно-політична ситуація. 7 листопада 1917 р. III Універсалом Центральна Рада проголосила Українську Народну Республіку, на землях якої «всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде виданий закон» [24].

Закон «Про амністію» Центральна Рада ухвалила 19 листопада 1917 р. Відповідно до ст. 1 п. А «в артикулах 100, 101, 123–127, 131 Статуту карного (Уголовного уложення св. 3, т. XV, вид. 1909 р.), а також в артикулах 129, 130, 132 цього ж Статуту, оскільки вчинки, що передбачаються отсими останніми 3 артикулами, не мають характеру державної зради» [25].

На підставі цього нормативного документа судовий слідчий 3 дільниці Кам'янецького повіту 18 грудня 1917 р. виніс

наступну постанову: «Судовий слідчий з дільниці Кам'янецького повіту, розглянувши справу з обвинувачення Кам'янецького Повітового Комісара Пантелеймона Йосиповича Блонського та делегатів Петра Шевченка, Миколи Короповського і прапорщика Руденко за 129 ст. Уголов. Уложенія та взявши до уваги, що справи такого порядку, в силу закону Української Центральної Ради від 17 листопада цього року про амністію підлягають закриттю, а тому і ця справа може бути закритою, відтак ухвалив: дана справа з обвинувачення Пантелеймона Блонського, Петра Шевченка, Миколи Короповського та прапорщика Руденка за 129 ст. Угол. Уложенія, на підставі закону Української Центральної Ради від 17 листопада цього року про амністію, надати через Дільничного Товариша Прокурора в Кам'янець-Подільський Окружний Суд у порядку 277 ст. Уст. У. Суд. для закриття» [26].

Таким чином, український державник Пантелеймон Йосипович Блонський відразу ж після падіння самодержавства в росії наприкінці лютого 1917 р. активно включився у розбудову українського руху, спрямованого на розбудову національної державності. Українські прагнення на цьому етапі суспільного розвитку уособлювала Центральна Рада. Тому П. Блонський у своїй державній та політичній діяльності переконливо відстоював ідею щодо необхідності конструювання національних владних структур, за що був арештований представниками російського військового командування. Однак брак доказової бази та подальша зміна суспільно-політичного режиму унеможливили засудження українського діяча і справу невдовзі закрили.

Список використаних джерел та літератури:

1. Федьков О. М., Глушковецький А. Л. Пантелеймон Блонський – український соціал-демократ із Поділля та селянство на початку ХХ ст. Український селянин. 2020. Вип. 23. С. 62–68.
2. Адамський В. Р. Політичні переслідування кам'янчан за доби гетьманату П. Скоропадського. Краєзнавець Хмельниччини: науково-краєзнавчий збірник / гол. редкол.: Ю. В. Телячий, відп. ред. В. С. Прокопчук, В. Р. Адамський та ін. Хмельницький: ХОО НСКУ, 2024. Вип. 17: На пошану голови Національної спілки краєзнавців України професора Олександра Реєнта. С. 145–154.
3. Глушковецький А. Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2010. 400 с.
4. Федьков О. М. Українська соціал-демократична спілка на початку ХХ ст.: у пошуках ідейно-політичної ідентичності: монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2017. 600 с.
5. Ткач С., Решетченко Д. Партійно-політичне життя в Подільській губернії на початку ХХ століття: монографія / за наук. ред. д-ра іст. наук О. М. Федькова. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2020. 368 с.
6. Поділля в добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / ред. кол.: І. М. Шоробура (відп. ред.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упорядн. В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. С. 115.
7. Центральний державний історичний архів у м. Києві

(далі: ЦДІАК). – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 21.

8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1792. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 10.

9. Пащенко О. Матеріали до життяпису / упорядн., автор передмови В. Адамський. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2012. С. 290.

10. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 1–2.

11. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 53.

12. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 42–42 зв.

13. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 52–52 зв.

14. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 45.

15. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 5–5 зв.

16. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 47.

17. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 43.

18. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 54.

19. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 49.

20. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 50.

21. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 59.

22. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 48.

23. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 4 зв.

24. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2-х т. / упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1996. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. С. 400.

25. Там само. С. 463.

26. ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – Спр. 7216. – Арк. 97–97 зв.

Вітюк О.О.,
кандидат історичних наук
(м. Київ)

РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІЗ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЮ КОМІСІЄЮ У СПРАВАХ ДЕПОРТОВАНИХ НАРОДІВ КРИМУ (1992-1999)

Питання повернення депортованого кримськотатарського населення після репресивних заходів радянської влади, на свою історичну Батьківщину – Автономну Республіку Крим та створення відповідних умов для цього, було одним із пріоритетних завдань органів міграційної служби України починаючи з проголошення незалежності нашої держави. Для реалізації вищезазначеного завдання, постановою Кабінетом Міністрів України 28.01.1992 № 42 було утворено Республіканську комісію у справах депортованих народів Криму (далі – Комісія), на яку було покладено функції по координації роботи державних органів України та Кримської АРСР з питань, пов'язаних із життєзабезпеченням депортованих із Криму народів [1, арк. 100].

До складу Комісії входило 29 членів. Зокрема, Головою Комісії було визначено Віце-прем'єр-міністра України О. І. Слєпїчева, першим заступником Голови Комісії став перший заступник Міністра економіки України В. П. Попов, заступниками Голови Комісії призначено заступника Голови Ради Міністрів кримської АРСР Л. Р. Безазієва та голову

Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України Ю. О. Олененка, секретарем Комісії обрано начальника підвідділу Мінекономіки України О. О. Козицького. Членами Комісії було призначено першого заступника Міністра соціального забезпечення України Б. Г. Алейника; заступника голови Ради вивчення продуктивних сил України Академії наук України Є. Р. Бершеду; завідуючого сектором Відділу освіти, культури і у справах молоді Секретаріату Кабінету Міністрів України Ю. М. Білуху; депутата Верховної Ради Кримської АРСР, голову вірменського національно-культурного товариства «Луйс» А. С. Данеляна; голову Комітету у справах депортованих народів Ради Міністрів Кримської АРСР Р. І. Джемільова; депутата Верховної Ради Кримської АРСР, представника Болгарського культурно-освітнього товариства Г. І. Каражова; голову кооперативу (Кримська АРСР) Р. Кенже; майстра виробничого навчання тресту «Промхіммонтаж», представника Товариства радянських німців Криму В. А. Кнелзена; заступника Міністра енергетики і електрифікації України Б. В. Коротя; заступника Міністра охорони навколишнього природного середовища України В. В. Костицького; віце-президента корпорації «Укрмонтаж-спецбуд» В. С. Кузьменка; віце-президента корпорації «Укрбуд» А. В. Мамічева; заступника директора Інституту держави і права Академії наук України Г. О. Мурашина; народного депутата України, голову Бахчисарайської районної Ради народних депутатів – голову виконкому О. І. Перепадіна; заступника голови Держбуду України Ю. І. Пісковського; заступника голови правління корпорації «Украгропромбуд» М. О. Рубана; заступника голови виконкому Севастопольської міської Ради

народних депутатів В. В. Саратова; першого заступника голови Держкомпреси України В. П. Скомаровського; заступника Міністра праці України А. П. Сорокіна; першого заступника Міністра юстиції України В. С. Стефанюка; першого заступника Міністра фінансів України В. П. Тентюка; інженера-землевпорядника виконкому Добрівської сільської Ради народних депутатів Сімферопольського району, представника Товариства радянських греків С. Г. Фотіаді; директора радгоспу «Аграрний» Первомайського району Кримської АРСР Р. Р. Шейхова; заступника голови корпорації «Укрбудматеріали» М. Я. Шмиговського [2, арк. 101-102].

Комісія здійснювала свою діяльність впродовж 7 років з 1992 р. по 1999 р. Організаційне забезпечення її діяльності було покладено на органи міграційної служби України, зокрема, Комітет у справах національностей при Кабінеті Міністрів України, Міністерство України у справах національностей та міграції, Міністерство України у справах національностей, міграції та культур та Державний комітет України у справах національностей та міграції.

Фактично свою діяльність Комісія розпочала з березня 1992 р., коли постановою Кабінету Міністрів України від 24.03.1992 № 145 було затверджено Положення про неї [3, арк. 52]. Комісія координувала діяльність міністерств і відомств України, Ради Міністрів Республіки Крим, Севастопольського міськвиконкому та інших органів державної виконавчої влади по здійсненню комплексу заходів щодо життєзабезпечення депортованих народів Криму, контролювала виконання рішень з цього питання.

Безпосередньо комісія взаємодіяла з Комісією Верховної

Ради України з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин та іншими комісіями Верховної Ради України, Верховної Ради Республіки Крим, з аналогічними комісіями інших держав, народними депутатами України і Республіки Крим, а також громадськими організаціями і рухами депортованих народів [3, арк. 53].

Серед головних завдань, які ставилися перед Комісією, варто відзначити наступні:

- організація розробки і реалізація комплексу заходів щодо добровільного організованого повернення депортованих народів Криму, які включають регулювання питань їх індивідуального і групового повернення, а також всебічний облік вільного волевиявлення і погодження інтересів депортованих народів і всього населення Криму;
- сприяння створенню соціально-економічних та інших умов для відродження, збереження і розвитку мов, культур, національних традицій депортованих народів;
- контроль за виконанням міністерствами і відомствами України, Радою Міністрів Республіки Крим, Севастопольським міськвиконкомом, іншими органами державної виконавчої влади рішень з питань поновлення прав депортованих народів Криму [3, арк. 54].

Відповідно до покладених завдань Комісія:

- організовувала вивчення питань, пов'язаних із забезпеченням інтересів депортованих народів, зокрема про їх соціально-демографічний і професійний склад, масштаби добровільного повернення, створення для них робочих місць, належних соціально-економічних умов;
- координувала і контролювала розробку регіональних

програм, реалізацію комплексу заходів щодо добровільного організованого повернення депортованих народів Криму, виконання доручень з цього питання;

- проводила аналіз і узагальнення практики роботи органів державної виконавчої влади України щодо поновлення прав депортованих народів;
- взаємодіяла за дорученням Кабінету Міністрів України з урядовими органами і громадськими організаціями інших держав щодо спільного вирішення питань, які стосуються повернення депортованих народів Криму;
- готувала проекти відповідних рішень та інших документів Уряду України з питань, пов'язаних із поновленням прав депортованих народів Криму;
- допомагала у створенні міжнародних та інших фондів сприяння поверненню і влаштуванню депортованих народів Криму [3, арк. 55].

Для реалізації поставлених завдань, Комісія мала право: приймати рішення з питань, що відносяться до її компетенції; одержувати необхідні їй дані від міністерств і відомств України, Ради Міністрів Республіки Крим, Севастопольського міськвиконкому та інших органів державної виконавчої влади; розглядати з міністерствами і відомствами України, Радою Міністрів Республіки Крим, Севастопольським міськвиконкомом та іншими органами державної виконавчої влади питання, які виникають у ході виконання комплексу заходів щодо добровільного організованого повернення депортованих народів Криму, та приймати необхідні рішення; заслуховувати на своїх засіданнях повідомлення керівників міністерств і відомств України, Ради Міністрів Республіки

Крим, Севастопольського міськвиконкому та інших органів державної виконавчої влади з питань, що належать до її відання; створювати робочі групи для підготовки пропозицій, пов'язаних із поновленням прав депортованих народів Криму, залучати до участі в них працівників міністерств і відомств України, Ради Міністрів Республіки Крим, Севастопольського міськвиконкому та інших органів державної виконавчої влади, наукових установ і організацій; організовувати і проводити з виїздом на місця перевірку виконання рішень уряду України та Комісії; затверджувати організаційно-методичні документи з питань, що належать до компетенції Комісії [3, арк. 55].

Варто відзначити, що робота Комісії здійснювалась з урахуванням громадської думки, діяльність висвітлювалась у засобах масової інформації.

У квітні 1993 р. відбулись зміни у кадровому складі Комісії, зокрема, головою було затверджено В. І. Євтухова – Віце-прем'єр-міністра України, першим заступником голови Комісії Л. В. Мініна – першого заступника Міністра економіки, членами Комісії В. Н. Ільїна – першого заступника Міністра фінансів, О. І. Копила – першого віце-президента української державної корпорації по виконанню монтажних і спеціальних будівельних робіт, М. О. Кулінича – начальника головного виробничого управління Української кооперативно-державної корпорації по агропромисловому будівництву, А. П. Мартиненка – заступника Міністра України у справах будівництва і архітектури, М. П. Міненка – першого заступника глави Севастопольської міської державної адміністрації, Ю. Г. Рубана – першого заступника Міністра охорони навколишнього природного середовища, Г. С. Фтомова – завідуючого відділом

розселення Ради по вивченню продуктивних сил України Академії наук [4].

Так як 2/3 складу Комісії складали безпосередньо керівники міністерств і відомств, у зв'язку із кадровими і реорганізаційними переміщеннями, її склад змінювався майже на 50 % у 1992-1993 рр. Як наслідок, для забезпечення стабільності роботи Комісії, було прийнято рішення щодо надання повноважень голові Комісії права вносити за погодженням з керівниками Ради Міністрів Республіки Крим, заінтересованих міністерств і відомств, відповідні зміни до її складу. Організаційне забезпечення роботи Комісії було покладено на Міністерство України у справах національностей та міграції [5, арк. 231-232].

У листопаді 1994 р. замість В. І. Євтухова головою Комісії було призначено Віце-прем'єр-міністра України – І. Ф. Кураса [6].

Очільник Міністерства України у справах національностей, міграції та культів М. О. Шульга листом від 06.01.1995 № 8-19/1 звернувся до Президента України Л. Д. Кучми з проханням підтримати надання цільового пільгового кредиту кримськотатарському «Імдат-банку» у розмірі 300 млрд. крб. для завершення будівництва індивідуального житла для депортованих кримських татар, вірмен і німців [7, арк. 36]. Міністерство України у справах національностей, міграції та культів було третім державним органом, який після реорганізаційних заходів опікувався питаннями міграційної політики держави. Мотивуючи вказане клопотання, було наголошено, що станом на початок 1995 р. до Криму повернулись понад 238 тис. кримських татар, і до 12 тис. болгар,

вірмен, греків і німців. Також, до південних областей України повернулись понад 2 тис. німців. Приблизно ще 250 тис. кримських татар мешкають у країнах-членах СНД, переважна більшість яких бажають повернутись на Батьківщину, але не можуть цього зробити внаслідок труднощів соціально-економічного характеру. Україна як держава, після розпаду СРСР, сама несе фінансовий тягар, пов'язаний з поверненням депортованих. Жодна з країн СНД, з яких переселяються депортовані, не приймають участь у фінансуванні даного процесу, оскільки жодна з них не ратифікувала Бішкекську угоду [8, арк. 66-69]. Для забезпечення депортованих житлом тільки в Криму потрібно було здати приблизно 4,5 млн. кв. м., а також, побудувати об'єкти соціальної інфраструктури. Для введення в експлуатацію усіх недобудованих об'єктів у Криму необхідно було приблизно 16 трлн. крб. [7, арк. 37]. Однак, із значним браком фінансування, вказана сума не була виділена у повному обсязі.

У жовтні 1996 р. Державний комітет України у справах національностей та міграції опрацював, надісланий Кабінетом Міністрів України проєкт Указу Президента України «Про консультативно-дорадчий орган кримських татар», яким пропонувалось визнати Меджліс кримськотатарського народу, обраний національним з'їздом кримських татар – Курултаєм, та вважати його консультативно-дорадчим органом з правом юридичної особи до вирішення зазначеного питання в законодавчому порядку [9, арк. 28].

У відповіді Віце-прем'єр-міністру України І. Ф. Курасу, було наголошено, що питання правового статусу меджлісу кримськотатарського народу є невід'ємним від проблеми

статусу цього народу в Україні, і може бути вирішене тільки законом України. Відповідно до пункту 28 статті 106 Конституції України Президент України створює в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. Такі органи створюються при Президентові України і є державними, тому меджліс як представницький орган кримських татар такого статусу мати не може. Чинне, на той час, законодавство не передбачало також можливості існування меджлісу як консультативно-дорадчого органу ні при Представникові Президента України в Автономній Республіці Крим, ні при Кабінеті Міністрів України, ні при Раді Міністрів Автономної Республіки Крим. Як висновок, було зазначено, що визнання на підставі суто політичних міркувань статусу меджлісу як традиційного вищого представницького органу кримських татар створить небажаний прецедент, який стане поштовхом для заснування подібних органів у середовищі решти етнічних спільнот та етнічних меншин України [10, арк. 30].

Водночас, міжнародні проекти, які залучались до реалізації в Криму, активно підтримувались урядовцями з багатьох причин. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців спільно з ЮНЕСКО, запропонували Уряду України реалізувати проєкт «Примирення в Криму через мистецько-культурну програму. Толерантність, попередження конфліктів та реінтеграція». Основою метою проєкту було сприяння через спеціально-спрямовану культурно-мистецьку програму міжетнічному порозумінню і згоді в Криму України [11, арк. 112].

Даний проєкт передбачав здійснення рядку конкретних заходів, які мали на меті:

- відродження культурно-мистецького життя в Криму шляхом надання фінансової допомоги кримським митцям, які у своїх творах виступають за етнічну толерантність; підтримку культурних закладів автономії; підтримку проєктів, спрямованих на відродження традиційної культури етнічних груп Криму (зокрема, створення кримськотатарської енциклопедії, курсів кримськотатарської мови для дітей, художнього салону кримськотатарського мистецтва в Ялті); створення Центру мистецтва і культури Криму;

- сприяння «реінтеграції соціальної тканини» - створення сприятливого соціально-психологічного клімату інтеграції депортованих у кримський соціум через пропаганду примирення, толерантності і єдності між етнічними групами. З цією метою планувалось проведення концерту «Кримська культурна гордість і єдність» за участі представників різних етнічних груп Криму і закордонних митців, створення регулярної теле- радіо програми «Кримське мистецтво за єдність», а також, конкурсу, у якому могли взяти участь всі мешканці Криму, які будуть надсилати на редакцію програми свої поезії, нариси та есе на тему єдності, толерантності і співпраці етнічних груп;

- привернення міжнародної уваги до потреб депортованих та проблем реінтеграції кримського суспільства шляхом висвітлення акції в кримських, загальноукраїнських і міжнародних засобах масової інформації.

Кошторис проєкту склав 284 тис. дол. США, який повністю складався із донорських та спонсорських коштів.

Враховуючи, що мета проєкту повністю відповідала цілям і завданням державної політики у регіоні, а фінансування не потребувало залучення бюджетних коштів, Державний комітет України у справах національностей та міграції наголошував на повній його підтримці та сприянні [11, арк. 113].

Комісія проіснувала до 13.08.1999, коли замість неї було утворено Комісію у справах осіб, депортованих за національною ознакою, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України 13.08.1999 № 1493 [12].

Формування та реалізації державної міграційної політики у Криму були одними із пріоритетних завдань органів міграційної служби України. Важливим було залучення фахівців органів міграційної служби до активної роботи та співпраці на місцях, залучення міжнародної допомоги на реалізацію різного роду проєктів від забезпечення житлом депортованих кримських татар до збереження і розвитку їх самобутньої культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.1992 № 42 «Про деякі питання, пов'язані з поверненням кримських татар у Кримську АРСР». *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 2. Оп. 15. Спр. 2614. Арк. 99-100.
2. Склад Республіканської комісії у справах депортованих народів Криму. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 2614. Арк. 101-102.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.1992

№ 145 «Про затвердження Положення про Республіканську комісію у справах депортованих народів Криму». *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 2619. Арк. 52-56.

4. Про зміни в складі Республіканської комісії у справах депортованих народів Криму : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1993 № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2024).

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1993 № 1025 «Про внесення змін і доповнень до Положення про Республіканську комісію у справах депортованих народів Криму». *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 3151. Арк. 231-232.

6. Про голову Республіканської комісії у справах депортованих народів Криму : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.1994 № 786. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/786-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2024).

7. Лист Міністра України у справах національностей, міграції та культів М. О. до Президента України Л. Д. Кучми від 06.01.1995 № 8-19/1. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 4638. Арк. 36-38.

8. Угода з питань, пов'язаних із відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів. Бішкек, 09.10.1992. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 3632. Арк. 66-69.

9. Проєкт Указу Президента України «Про консультативно-дорадчий орган кримських татар». *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 5298. Арк. 28.

10. Лист Голови Державного комітету України у справах національностей та міграції В. Євтуха до Віце-прем'єр-міністра

України І. Кураса від 02.10.1996 № 13-1-864/2. *ЦДАВО України*.
Ф. 2. Оп. 15. Спр. 5298. Арк. 30.

11. Лист Голови Державного комітету України у справах національностей та міграції В. Євтуха до Віце-прем'єр-міністра України І. Кураса від 19.06.1997 № 13-1155/2. *ЦДАВО України*.
Ф. 2. Оп. 15. Спр. 6014. Арк. 112-114.

12. Про утворення Комісії у справах осіб, депортованих за національною ознакою : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.1999 № 1493. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2024).

Грушевицька Х.,
здобувачка вищої освіти
(м.Хмельницький)

Науковий керівник: Олійник В.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

РОЛЬ ДНЯ СОБОРНОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

День Соборності України – це не просто історична дата, а важливий символ єдності нації, що має велике значення для формування національної ідентичності. Це нагадування про те, що лише разом, у єдності, українці можуть будувати сильну та незалежну державу. Історія цього дня сягає 22 січня 1919 року, коли було проголошено Акт Злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Ця подія стала втіленням мрії багатьох поколінь українців про об'єднання всіх етнічних українських земель.

Національна ідентичність кожного народу формується через спільні цінності, історичні події та культурні традиції. День Соборності є одним із наріжних каменів цієї ідентичності, адже нагадує, що українці мають спільне коріння, культуру та прагнення до свободи. Відзначення цього дня допомагає переосмислити історичні уроки, усвідомити важливість згуртованості та солідарності перед викликами сучасності.

Сьогодні, коли Україна продовжує боротися за свою територіальну цілісність і незалежність, День Соборності

набуває ще більшої актуальності. Він наголошує на необхідності єдності не лише на рівні держави, а й у свідомості кожного громадянина. Це день, що нагадує про відповідальність кожного українця перед своєю країною, закликає до патріотизму, взаємопідтримки та активної громадянської позиції.

Отже, День Соборності є важливим чинником формування національної ідентичності, адже зміцнює історичну пам'ять, сприяє національному єднанню та виховує почуття відповідальності за майбутнє держави. Лише в єдності український народ здатний подолати труднощі та збудувати сильну, демократичну і процвітаючу Україну.

Варто наголосити, що значення Дня Соборності виходить за межі історичних подій минулого. Це не лише спогад про підписання Акту Злуки, а й нагадування про те, що єдність є основою стійкості нації. Протягом століть український народ зазнавав розділень, як територіальних, так і ментальних, через вплив іноземних імперій, політичних розбіжностей та ідеологічних протистоянь. Однак прагнення до єдності ніколи не зникало, а День Соборності слугує нагадуванням про те, що лише разом ми можемо подолати будь-які труднощі.

Сьогодні національна ідентичність українців зміцнюється завдяки спільним цінностям, героїчним подвигам захисників країни, волонтерському руху та культурному відродженню. Українці дедалі більше усвідомлюють свою причетність до великої спільноти, що поділяє любов до рідної землі, мови, традицій та прагнення до незалежності. День Соборності є нагодою, коли кожен може замислитися над власною роллю у зміцненні єдності – від збереження історичної пам'яті до щоденних справ, які роблять країну кращою.

Важливо розуміти, що національна ідентичність не є статичною, вона постійно змінюється, адаптуючись до викликів часу. Однак фундаментальні принципи – соборність, незалежність, самобутність – залишаються незмінними. Саме тому День Соборності має значення не лише для сучасників, а й для майбутніх поколінь, які будуть будувати Україну, спираючись на досвід предків.

Таким чином, День Соборності є не просто датою в календарі, а важливою подією самоусвідомлення нації. Він зміцнює віру в силу єдності, надихає на боротьбу за власну державу та допомагає зберігати історичну пам'ять. У часи викликів і випробувань українці доводять, що соборність – це не лише факт минулого, а й головний принцип майбутнього.

День Соборності України також відіграє важливу роль у консолідації суспільства, особливо у періоди складних викликів. Упродовж новітньої історії українці неодноразово доводили свою здатність об'єднуватися перед загрозами. Саме усвідомлення єдності, спільного історичного коріння та національної ідентичності допомагає долати розбіжності між регіонами, різними суспільними групами та формувати стійку державу.

Важливим аспектом відзначення Дня Соборності є традиція утворення «живого ланцюга» як символу єдності українців. Вперше така акція відбулася 22 січня 1990 року, коли сотні тисяч людей, взявшись за руки, з'єднали Київ, Львів і Івано-Франківськ. Цей символічний жест показав, що прагнення до соборності є живим і актуальним. Сьогодні ця традиція продовжується, об'єднуючи українців у різних містах країни та навіть за її межами.

Значення Дня Соборності проявляється не лише у громадських акціях, а й у щоденному житті. Він нагадує кожному про важливість національної єдності в економічному, політичному, культурному та освітньому аспектах. Розвиток української мови, підтримка вітчизняної культури, волонтерство та взаємопідтримка – усе це є проявами соборності в сучасному суспільстві.

Відзначення цього дня має важливий виховний аспект. Для молодого покоління День Соборності є нагодою усвідомити значення історії, відчути гордість за свою країну та зрозуміти власну відповідальність за її майбутнє. Освітні заходи, тематичні бесіди, дискусії та культурні події допомагають формувати патріотизм і національну свідомість у молоді.

Роль Дня Соборності у формуванні національної ідентичності є надзвичайно важливою. Він нагадує про історичний шлях українців до єдності, зміцнює національну свідомість, сприяє громадянській активності та є джерелом натхнення для подальшої розбудови сильної, демократичної та незалежної України. Саме через усвідомлення своєї історії, культури та єдності українці можуть подолати будь-які виклики та зберегти свою державність для майбутніх поколінь.

Таким чином, День Соборності України є не лише історичною датою, а й важливим символом національної єдності, що відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності. Він нагадує про багатовікове прагнення українців до незалежності, зміцнює почуття спільності та відповідальності за майбутнє держави. Це свято вчить нас, що лише у єдності ми можемо подолати труднощі, зберегти культурну самобутність і побудувати сильну, демократичну Україну. Відзначаючи День

Соборності, кожен українець усвідомлює свою причетність до великої нації, яка має спільне минуле, сучасне і майбутнє.

Список використаних джерел та літератури:

1. Святоцький О. Витоки, етапи становлення та розвиток української державності. О. Святоцький, І. Бойко // *Право України*. 2020. № 1. С. 17–40.
2. Жупник В. В. Трансформація правового змісту концепту соборність в українській політико-правовій думці ХІХ – початку ХХ ст. Наук.-інформ. вісник Івано-Франківського ун-ту права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. Івано-Франківськ: Ред.-вид. відділ Університету Короля Данила, 2022. Вип. 13 (25). С. 37-44.
3. Мірошніченко М. Ідея конституційної держави в стратегії державотворення за доби Української Народної Республіки // *Право України*. 2017. № 11. С. 48–57.

Іваненко С.М.,
доктор філософії
(м. Київ)

I-й та II-й УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ З'ЇЗДИ – ПОЧАТОК ТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ

Доба Центральної Ради (ЦР) увійшла в історію України як одна із найбільш складних та суперечливих. В той час відбувалися події, що і дотепер не втратили актуальності. До них відносяться і спроби створення національного війська, бо військовий чинник не втрачав актуальності протягом всього періоду існування ЦР та майбутніх українських урядів. Хоч наявні можливості з розбудови національного війська часто нехтувалися тогочасними політиками.

В таких умовах військові з'їзди набули надзвичайної важливості та фактично стали наріжним каменем у процесі подальшого будівництва Української національної армії.

Після зречення династії Романових від влади в Росії національний рух у військах починає поширюватися в основному стихійно. Що зумовлювало необхідність його централізації та спрямовування у відповідне русло. Для чого ЦР, за ініціативою Українського Військового Організаційного комітету, було скликано 5 (18) травня 1917 р. перший Всеукраїнський військовий з'їзд.

На ньому були присутні понад 700 делегатів від усіх армій тодішнього російського фронту, Балтійського та Чорноморського флотів. З'їзд відкрив голова ЦР

М. Грушевський, якого тут же було обрано його почесним головою. До президії було обрано делегата Західного фронту С. Петлюру, представника тилу – М. Міхновського, від Центральної Ради – В. Винниченка, від Богданівського полку – підполковника Ю. Капкана.

З'їзд затвердив рішення Національного Конгресу, що відбувся 7-8 квітня, а саме: щодо національно-територіальної автономії України; призначення у Тимчасовому уряді Російської республіки міністра для справ України; заснування в Україні місцевого органу – комісаріату для всіх губерній, заселених українським населенням. Центральну Раду визнано єдиним органом влади, який уповноважений вирішувати всі питання щодо України та її відносин з Тимчасовим урядом. У питаннях українізації армії визнавалося необхідним боротися за піднесення бойового духу військ, негайну націоналізацію армії на національно-територіальному принципі. З'їзд вимагав – виокремити військові частини, де більшість особового складу становили українці. На флоті проводити комплектацію визначених кораблів особовим складом української національності, а Чорноморський же флот поповнювати винятково українцями.

Окремою вимогою було впровадження в українізованих частинах української мови, відкриття українських військових шкіл, видання українською військових підручників. З'їздом також було затверджено назву першого українського полку і створення при ЦР Українського Генерального військового комітету (УВГК) [8, с. 363-364].

20 травня у Петрограді делегація УЦР додатково представила на розгляд Тимчасового уряду ряд вимог, серед

яких визнання УВГК органом, який відповідав за українізацію війська і подальшу активізацію цього процесу. Тимчасовим урядом ці пропозиції були відхилені.

Між тим у військах, особливо в тилу, у запасних частинах, під впливом прикладу полку імені Б. Хмельницького та обіцянок військового командування українізувати три корпуси набув досить широкого розмаху процес стихійного формування українізованих підрозділів та частин. Складалася гостра, критична ситуація, для пошуків виходу з якої ЦР доручила УВГК скликати черговий військовий з'їзд [4, с. 12-13].

Другий Всеукраїнський військовий з'їзд відбувся 18-23 червня 1917 р. незважаючи на заборону тодішнього військового міністра Росії О. Керенського.

В перший день прибуло 1976 делегатів, які представляли 1 732 442 вояків-українців. Пізніше число делегатів зросло до 2500 [8, с. 364]. З'їздом було схвалено політичну лінію ЦР, рекомендовано подальше впровадження автономії України.

Під час з'їзду делегатами було схвалено Статут УВГК, а його склад поповнився десятьма новими членами. Окремо Генеральному комітету було доручено «розробити детальний план українізації війська і вжити всіх заходів для негайного переведення його у життя». Окремо було прийнято рішення, що усі новобранці, призвані до війська з території України, повинні проходити службу на її території або на Чорноморському флоті. Було обрано Всеукраїнську раду військових депутатів у кількості 132 осіб, яка кооптувалася у склад ЦР за аналогом Всеукраїнської ради селянських депутатів. На ньому ж вперше було оприлюднено I Універсал Центральної Ради [4, с. 13].

За результатами з'їздів була обґрунтована необхідність створення Української національної армії;

Розроблено основні документація та нормативна база для створення та функціонування основних органів військового управління;

Закладено ідеологічне підґрунтя будівництва Української армії;

Про те зважаючи на політичні розбіжності між основними політичними силами представленими у Центральній Раді, більшість ініціатив запропонованих та затверджених військовими з'їздами не було реалізовано.

Список використаних джерел та літератури:

1. Галаган М. З моїх споминів (1880-ті – 1920 р.): Документально-художнє видання / Передмова Т. Остапко, В. Соловійова. К.: Темпора, 2005. 636 с.
2. Голубко В. Армія Української Народної республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу. Львів: Кальварія, 1997. 288 с;
3. Вериґа В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. У двох томах. Том 1. Жовква, Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. 524 с.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада й українізація військових частин Російської Армії // Український історичний журнал. 2012. №3. С. 4-27.
5. Винниченко В. Відродження нації. Ч. I. Київ–Відень, 1920. 348 с.

6. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки): Науково-популярне видання. К.: Темпора, 2007. 632 с.
7. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). К.: МП «Фенікс», 1992. 260 с.
8. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упорядник Б. З. Якимович. 4-те вид., змін. і доп. Львів: Світ, 1992. 712 с.
9. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 640 с.
10. Петлюра С. Статті. Листи. Документи. К.: ПП Сергійчук В. І., 2006. Т. IV. 704 с.
11. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ-Філадельфія. 1995. 494 с.
12. Ткачук П. Сухопутні війська України доби революції 1917–1921 рр. Львів: ЛІСВ, 2009. 311 с.
13. Удовиченко О. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921. К.: Україна, 1995. 206 с.
14. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917-1921 рр. Спомини і роздуми. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016. 512 с.

Керасюк М.,

кандидат історичних наук, доцент

(м.Львів)

Матюшко Л.,

кандидат історичних наук

(м.Львів)

УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ РУХ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ: НОВІ ПОГЛЯДИ НА ІСТОРІЮ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Під час Першої світової війни військова служба стала справою не лише чоловіків, а й жінок. Війна відкрила перед жіноцтвом нові можливості та дозволила проявити себе. Водночас їх участь у легіоні Українських січових стрільців залишається майже не дослідженою. Сьогодні тема «жінки на фронті» створює значний інтерес в українському суспільстві, а відтворення воєнного досвіду українок у минулому стало нагальною потребою. Це зацікавлення багато в чому пов'язане з актуальними подіями та прагненням зрозуміти роль жінки у війні. Наразі вже існує чимало досліджень про участь жінок у Другій світовій війні, проте досвід українок часів Першої світової залишається майже невідомим. У цій статті йтиметься про участь українок у Легіоні Українських січових стрільців.

Мета дослідження – висвітлити роль жінок у війську та громадсько-політичному житті, запропонувати методи вивчення й інтерпретації їхнього військового досвіду, а також створити

підґрунтя для подальших наукових досліджень і дискусій.

В українській історіографії досі відсутня сформована традиція дослідження жінок у складі легіону Українських січових стрільців. Найбільше наукових та науково-популярних праць присвячено Олені Степанів, Софії Галечко, Ганні Дмитерко, а також Ірені (Олені) Кузь та Ользі Підвисоцькій. Вітчизняні дослідники зазвичай менше уваги приділяли участі жінок у війську, акцентуючи увагу на звиятах війська в цілому. Дещо більше уваги участі українок у війську приділяли іноземні дослідники та українські історики в еміграції.

Олена Степанів – активна учасниця національно-визвольних змагань 1914-1918 рр., легенда українського січового стрілецтва, науковець, видатна українська громадська і педагогічна діячка. Народилася 7 грудня 1892 року у с. Вишнівчик, Перемишлянського повіту Королівства Галичини та Лодомерії (Австро-Угорщина). Після закінчення дівочої приватної виділової школи Українського педагогічного товариства (УПТ) ім. Т. Шевченка у Львові, О. Степанів екстерном склала іспити за гімназію та у 1912 р. вступила до Львівського університету. Упродовж навчання проявила неабияку зацікавленість історією України, географією, що згодом визначило її професійний вибір.

Важливо зазначити, що Олена Степанів завжди дотримувалася принципу служіння народу та національним інтересам. Упродовж навчання вона стала активним членом Українського студентського союзу, «Академічної громади», Просвітнього кружка, Студентського союзу ім. М. Драгоманова. У грудні 1912 р. Олена Степанів виступила на нараді жіноцтва (секція студенток), де наголошувала на обов'язковій участі

жінок у політичному житті та їхній праці на випадок війни [18, с. 8-9]. Тоді ж О. Степанів захопилася стрілецьким рухом, який розгорнувся як провідний напрям у національно-політичному русі. Вона активно пропагувала ідею участі жіноцтва у стрілецькому русі, брала участь у санітарних курсах і військових вправах, поглиблювала знання в наукових гуртках. Олена Степанів стала першою жінкою серед старшин товариства «Січові Стрільці II» та очолила жіночу чоту (33 стрільці жінки).

У серпні 1914 р. вступила до Легіону Українських січових стрільців. В зимовій кампанії 1914-1915 рр. в Карпатах О. Степанів перебувала у складі 2-го батальйону УСС і приймала участь в рейді по тилах російських позицій. В травні 1915 р. їй призначено командиром стрілецького відділу (40 осіб) у 2-му батальйоні, який приймав участь в боях на горі Маківка, де російські війська були розбиті та відкинуті назад. Наприкінці травня 1915 р. їй присвоєно звання хорунжого (молодшого лейтенанта) і нагороджено срібною медаллю «*Tarferkeit*» [12, с. 23]. Відвага Олени на полі бою отримала високу оцінку серед бойових побратимів. Вона стала символом жіночої участі у визвольних змаганнях, змінюючи уявлення про роль жінок у суспільстві.

31 травня 1915 року О. Степанів з групою українців потрапила у російський полон, про який згодом написала: «Я попала в полон коло Лісович, під Болеховим, з двома окруженими сотнями УСС і сімома тисячами чеських та угорських жовнівців дня 31 травня 1915 р. коло 5 години над ранком... Цілу ніч тривала битва, ми відстрілювалися який час, одначе бачачи безвихідь нашого положення, вийшли з окопів... пригнали нас аж до московської бригади, що стояла в першій

селі за Лісовичами. Тут відділили офіцерів від жовнірів» [19, с. 28]. Полон провела в російському таборі для військовополонених в Оренбурзі, а потім у Ташкенті, де стала членом Туркестанської української громади, що проводила серед полонених просвітницьку роботу. В липні 1917 р., завдяки зусиллям Червоного Хреста, була звільнена і переїхала до Відня.

Після звільнення з УСС, О. Степанів продовжувала активну діяльність: повернулася до Львова і працювала викладачкою географії в українських гімназіях. Її викладання відрізнялося інноваційним підходом, зокрема вона приділяла увагу зв'язку географії з історією та культурою України.

1 листопада 1918 р. відбувся Листопадовий зрив, в результаті якого проголошено Західно - Українську Народну Республіку, яка, майже одразу, змушена була воювати з польською армією. З метою оборони ЗУНР сформовано УГА, куди вступила і О. Степанів. В березні 1919 р. 4-та Золочівська Стрілецька Бригада УГА, у якій служила Олена, приймала участь в боях за повернення Львова, за що її було підвищено до звання четаря (лейтенанта). Залишила армію після сипного тифу. В липні 1919 р., після того як УГА залишила Західну Україну, О. Степанів переїхала до Кам'янець-Подільського, вступила до університету та знову долучилася до суспільно-політичного життя. Враховуючи знання декількох іноземних мов і військовий досвід, її було запросили на роботу референта преси до Міністерства закордонних справ УНР. У листопаді 1919 р. через Румунію, Угорщину виїхала до Відня. Тоді ж одружилася з д-ром Романом Дашкевичем [15]. Закордоном долучилася до дипломатичної діяльності. Брала участь в роботі делегації ЗУНР на міжнародних конференціях, зокрема у Відні.

Там вона представляла інтереси України, що сприяло зростанню уваги до українського питання в Європі. Активно співпрацювала з міжнародними жіночими організаціями, де піднімала питання національного визволення та рівноправ'я жінок. Її дипломатичний стиль вирізнявся розважливістю та наполегливістю, що дозволяло ефективно просувати інтереси України навіть у складних політичних умовах.

Зрозуміло, що Олена Степанів перебувала у вирі політичних подій та змін, які відбувалися в Україні після вибуху російської революції, боротьби за створення незалежної української держави. Поразка національно-визвольного руху в 1917-1921 рр. сильно підкосила прогресивні українські сили, змусила багатьох діячів національного державотворення емігрувати за кордон. З 1925 р. О. Степанів відійшла від політичної діяльності та почала утверджуватись як науковець і педагог. Читала лекції на педагогічних курсах у Львові та Варшаві, викладала географію на філософському факультеті Львівського Таємного університету (1921-1925). Вона стала однією з перших українок, яка здобула ступінь доктора філософії. Захистила дисертацію з географії на тему «Географічні особливості Галичини», де ґрунтовно досліджувала природні умови та їх вплив на розвиток населення. У другій половині 1930-х років вийшли друком дві колективні праці (співавтором яких була О. Степанів) за редакцією Володимира Кубійовича: «Атлас України і сумежних країв» (1937) та «Географія українських і сумежних земель» (1938, том I). У вступному слові до першого видання «Географії українських і сумежних земель» професор Володимир Кубійович сформулював основну мету книги: «Виповнити

частинно одну з дошкульних прогалин у нашому українознавстві — подати географію наших етнографічних земель» [22, с. 46]. Таким чином, наукові праці О. Степанів стали основою для багатьох сучасних досліджень у галузі географії. Також вона проводила польові дослідження, що на той час було унікальним методом для жінок-науковців.

У 20-30-х роках ХХ ст. поряд з педагогічною та науковою роботою Олена Степанів займалася просвітницькою діяльністю. З 1929 р. очолювала Географічну комісію при Учительській громаді, працювала в НТШ у Львові. Протягом 1935-1939 рр. працювала референтом організаційного відділу Ревізійного союзу українських кооперативів, брала участь в організації кооперативів здоров'я. Як член «Просвіти», вона організовувала лекції, спрямовані на підвищення освіченості серед українського населення. У ці роки Олена Степанів надрукувала близько 20 статей у різних виданнях з проблем розвитку української кооперації [10, с. 23]. О. Степанів активно боролася за права жінок, наголошуючи на їхній рівноправній з чоловіками участі в усіх сферах суспільного життя. Працювала над створенням і популяризацією нових освітніх програм для жінок.

У вересні 1939 р., коли радянські війська вступили до Львова, О. Степанів залишилася в місті, тоді як чоловік змушений переховуватися на території, окупованій німцями. Із встановленням радянської влади, Олена Степанів-Дашкевич працювала вчителькою середньої школи № 4 (колишньої гімназії сестер-василіанок). Через кілька місяців, вже у 1940 р., вона працювала в Інституті радянської торгівлі, де викладала економічну географію, зокрема географію торгівлі.

З приходом німців 1941 р. працювала продавцем у магазині, пізніше — керівником Статистичного бюро міста Львова, що давало вченому-географові ще й матеріал для написання книги. В 1943 р., після винищення нацистами єврейського населення і німецької пропаганди про вільні від «жидів» міста Галичини, у Львові вийшла книга О. Степанів «Сучасний Львів» [20]. Це була перша комплексна і найбільш повна економічно-географічна характеристика міста. Вона не втратила своєї актуальності і тепер.

Актуальною для сьогодення залишається праця Олени Степанів «Крим — ключ до Чорного моря», надрукована 1943 року у львівському журналі «Дорога» (ч.4). Про стратегічне значення півострова, яке розуміла дослідниця, у книзі зазначено: «У чийх руках глибоко висунутий у море Кримський півострів, той має право не тільки захопити чорноморські шляхи, але й стати паном цілого півдня Східної Європи. Природних, затишних і добре захованих пристаней Криму, а в першу чергу, воєнної твердині Севастополя, не заступить ні Одеса, ні Миколаїв, Херсон чи Ростов» [10, с. 22]. Такі висновки особливо актуальні в умовах сьогодення.

З 1949 р. поступово набирала обертів інспірована радянською владою кампанія проти О. Степанів, до розкручування якої втягнуто окремих шанованих у Львові громадян, які таким чином рятували себе і свої родини. 29 грудня 1949 р. була заарештована. Справою О. Степанів та її сина Я. Дашкевича займалася спеціально створена група слідчих управління МГБ, що призвело до призначення їй терміну ув'язнення 25 років та конфіскацію майна. Пізніше, справу переглянули і їй призначили десять років таборів суворого

режиму з конфіскацією майна.

У червні 1956 р. повернулася до Львова, але вже не мала можливості займатися науковою працею. Померла 11 липня 1963 р., похована на Личаківському цвинтарі.

Олена Степанів — це символ національної ідентичності, відданості та сили духу, а як офіцер довела, що жінки можуть успішно виконувати військові обов'язки нарівні з чоловіками. Її громадська діяльність сприяла розширенню прав і можливостей жінок в українському суспільстві.

Софія Галечко стала першою жінкою із військовим званням хорунжої в роки Першої світової війни. Народилася 3 травня 1891 року в місті Новий Сонч (нині — Польща) в українсько-польській родині. Освіту здобула в польській дівочій гімназії ім. Ю. Словацького у Львові, яку закінчила із золотою медаллю. Значний вплив на гімназисток справили гасла освітніх та гімнастичних товариств у Львові, що сприяли формуванню громадянської гідності та національної свідомості. Можна припустити, що саме в гімназії Словацького, де окрім польок навчались українки та єврейки, Софія Галечко «віднайшла Батьківщину».

На хвилі національного піднесення, а також через особисту трагедію — втрату коханого хлопця Андрія Куровця — Софія вирішила вступити до лав УСС. За власні кошти придбала військовий мундир, черевики, а решту заощаджень віддала на благодійність. Таке рішення призвело до розколу в сім'ї Галечків. Мати та тітка категорично не підтримали позиції дівчини, вважали, що «се бажання показатися рівними мужчинам — навіть у війні — зродилося під впливом емансипаційної літератури» [2, с. 77 - 80]. Схвалення отримала

лише від батька українця.

Ще одним викликом традиційним уявленням про жінку стало її рішення вступити до університету у м. Грац (Австрія) на філософський факультет. Вона активно долучилася до громадського життя: вступила до українського товариства «Січ», працювала у Пласті, а також відвідувала гурток «Рідна школа». З початком Першої світової війни Софія Галечко пройшла санітарні курси Червоного Хреста, а згодом вступила до Бойової управи УСС, де отримала військовий вишкіл. У своєму щоденнику вона писала: «Мої мрії здійснилися – працюю для України, йду кувати кращу долю... Кинула я книжки, науку, старий, спокійний Грац, забула про рідну, про іспити й весь світ». Після навчання Софія вирушила на фронті, де довела, що жінка може бути не тільки санітаркою, а й повноцінним бійцем, командиром і лідером, якого довіряють інші. Незабаром вона очолила 4-ту соту УСС. Особливо відзначилася під час боїв на Тернопільщині у вересні 1915 року, коли, вміло керуючи своїм невеликим підрозділом, врятувала цілий стрілецький курінь від поразки.

Мужність Софії Галечко, поєднана зі здатністю тверезо оцінювати навіть найнебезпечніші ситуації, викликала загальну повагу. За свої бойові заслуги 10 листопада 1914 року вона була нагороджена медаллю «За хоробрість». Того ж року її, колишню студентку філософського факультету, підвищили до звання підхорунжої, а згодом – хорунжої УСС. Вона відзначилася у бою за гору Маківку, за що отримала ще одну срібну «Медаль за хоробрість».

Однак незабаром її відправили в тил – жінка в окопах залишилася явищем надто незвичним для багатьох. Хорунжа

Галечко не бачила майбутнього поза фронтом — удома її, як здавалось, не чекали, через хронічне запалення очей не могла студіювати й працювати, під час війни втратила важливі документи: університетський диплом, свідоцтво санітарної практики в шпиталях Граца. Софія важко переживала те, що їй не можна зі зброєю в руках боротися за Україну. Жінку, котра вибрала військову службу, чоловіки вкотре відкидали. І це нехтування з боку «своїх» врешті довело Софію до трагічної межі. 31 серпня 1918 року її життя трагічно обірвалося під час купання у річці Бистриця «попала у вир і не виплила» [6, с.3-5; 3, с. 10-11; 21, с. 39].

Ганна Дмитерко (1893–1981) народилася в традиційній галицькій родині, яка дала їй можливість здобути освіту у вчительській семінарії. З юнацьких років вона була активною учасницею товариств «Пласт» і «Січ», де познайомилася та потоваришувала з Оленою Степанів. Під керівництвом Івана Чмоли Ганна проходила вишкіл, згадуючи: «Ми, поділені на два гурти противників, «воювали», висилали патрулі для викриття й розміщення військових сил «ворога», щоб його найменше сподівалось заатакувати й т. п.» [7]. Ще зі шкільних років вона вірила, що незалежність України можна вибороти тільки зі зброєю в руках, тому сприймала війну як можливість досягнути цю мету.

Звістка про початок Першої світової війни застала Ганну Дмитерко в її рідному селі Підберізці. Вона добровільно зголосилася на службу, керуючись «молодечим поривом та почуттям обов'язку перед батьківщиною». Однак її рішення не знайшло підтримки в родині – мати й бабуся сприйняли вибір Ганни з нерозумінням і тривогою. При УСС Ганна Дмитерко

виконувала різноманітну роботу – медичну, канцелярську, служила в курені Григорія Коссака, брала участь у боях під Лисовичами та над Стрипою. Неодноразово жінка перебувала між життям і смертю. У спогадах писала, що воєнний побут давався доволі важко: «Не могла задрімати, бо холодно було й сильна стрілянина мене нервувала. Кулі блукали між нами. Рано показав мені німець-лікар кульку в паркані, що вночі застрягла над моєю головою» [7].

Під час польсько-української війни Ганна Дмитерко служила в допоміжній службі бригади УСС, отримавши звання десятниці. Саме там вона познайомилася з вістуном Василем Ратичем, з яким повінчалася в 1919 році, після чого завершила військову службу. У подружжя народилося четверо дітей, вихованням яких займалася Ганна. Її близька подруга Олена Степанів стала хрещеною матір'ю одного з її синів. Олена з великою повагою згадувала Ганну, називаючи її «взірцем для всіх жінок»: «Це була прекрасна дружина, ніжна мати, добра і чуйна порадиця та невтомна трудівниця. Але найголовніше – вона залишилася українською патріоткою» .

До початку Другої світової війни Ганна активно займалася громадською діяльністю, беручи участь у роботі «Союзу Українок», «Жіночої громади», «Просвіти» та «Пласту». У період німецької окупації Ганна разом із чоловіком докладала зусиль, аби підтримувати українське громадське та політичне життя в Рогатині. Проте вже в 1944 році подружжя змушене емігрувати на Захід: до Баварії. Згодом родина емігрувала до США, де жила до кінця своїх днів. Двоє їхніх синів залишилися на батьківщині, потім вступили до Української дивізії «Галичина». Один із них загинув у бою з більшовиками під

Бродами.

У 1981 році, коли Ганні Дмитерко було майже 90 років, вона висловлювала впевненість, що з Божою допомогою Україна відродиться і стане сильною та заможною державою, в якій українець буде повноправним господарем у власному домі. І ніхто з чужинців уже не наважиться нав'язувати нам свою волю [5, с. 527; 13; 8].

Аделя Кунинська походила із родини духовенства: її батько – отець Йосиф Смольницький у 1886 році служив парохом села Крички в Богородчанському деканаті. Тож припускають, що саме там близько 1880 року й народилася Аделя. Згодом отця Йосифа перевели до села Глибоке (також у Богородчанському деканаті) на посаду пароха. Ймовірно, саме в цьому селі Аделя зростала, виховувалася та здобувала освіту. Детальної інформації про її навчання та про те, як склалося її сімейне життя поки що немає. Відомо, що Аделя Смольницька побралася з Володимиром Кунинським у 1901 або 1902 рр., однак у 1902 році він прийняв ієрейські свячення. Якою була Аделя Кунинська – незвичайна жінка, доброволець легіону УСС? Чим займалася в міжвоєнний час, після смерті чоловіка в 1947 році, де мешкала в Коломиї в останні роки життя – невідомо. Ніяких споминів про неї, на жаль, не збереглося, окрім того, що була дещо екстравагантною. Померла 1954 року, похована, як і чоловік, на старому українському цвинтарі «Монастирок». «Вірю цілим серцем і душею, що побідимо! Що випremo москаля з наших земель і виборемо собі самостійність!!!» (лист до доньки.). Цей лист уже публікувався в інтернеті, а історія Аделі Кунинської навіть стала епізодом п'єси Ігоря Юзюка «Там під чорним лісом... Banderado»,

написаної 2011 року, та лише тепер вдалося віднайти родину Аделі й дізнатися трохи більше про її сім'ю.

Стефанія Новаківська з'явилася на світ 10 січня 1883 року в селі Новоселиця Костикова. На жаль, відомостей про її дитячі роки не збереглося. Вона виконувала обов'язки санітарки в Легіоні Українських січових стрільців і за це була відзначена срібною медаллю Червоного Хреста. Разом із чоловіком М. Новаківським мешкала на Закарпатті, де працювала викладачкою в Ужгородській учительській семінарії. Її син загинув на фронті біля Вінниці. Наприкінці 1929 року вона намагалася заснувати на Закарпатті Організацію Українських Націоналістів, яка водночас не була самостійною місцевою структурою, а фактично діяла як філія галицького УВО. На знак протесту проти антиукраїнської діяльності москвофілів, які підтримувала влада Чехословаччини, Стефанія Новаківська переконала учня Ужгородської учительської семінарії Федора Тацинця здійснити замах на провідного представника москвофільства – Євменія Сабова. 1 червня 1930 року, під час святкування «Дня Русской Культури» в Ужгороді, Федір Тацинець спробував вистрілити в лідера москвофілів Євменія Сабова, але постріл виявився неточним і не завдав йому жодної шкоди. Поліція затримала нападника. Разом із Федором Тацинцем чеська поліція затримала співучасників замаху – студентів Миколу Байду, Володимира Федорчука та Стефанію Новаківську. Судовий розгляд справи відбувся в листопаді 1930 року, і саме Новаківську засудили до п'яти років ув'язнення, після чого вона взяла на себе всю відповідальність за організацію та здійснення замаху. Подальша її доля залишається невідомою.

Ольга Підвисоцька народилася 9 травня 1899 року в Чорткові в родині Юлії та Спиридона Підвисоцьких, які працювали акторами в театрі «Руська Бесіда». Її батько володів непересічним артистичним талантом, за що неодноразово отримував схвальні відгуки, зокрема від Івана Франка. На жаль, батьки померли надзвичайно рано, залишивши трьох дітей сиротами. Ці важкі випробування загартували характер дівчини, яка виросла впевненою, рішучою та наполегливою. Після закінчення школи вступила до вчительської семінарії у Станіславові, активно долучившись до «Пласту» та січово-стрілецького руху. Не дочекавшись завершення навчання, вона дописала собі один рік і приєдналася до легіону УСС, у якому брала участь у бойових діях з 1918 по 1920 рік. У травні 1919 року, коли шість польських дивізій під проводом Юзефа Галлера почали наступ по всій лінії фронту, бригада відступила до Самбора і зустріла ворога біля села Гашани. Сотник Осип Станімір у своїй книзі «Моя участь у визвольних змаганнях» згадував: «Надсунула свіжа польська розстрільна і нас здержала. Прийшло до розпучливого бою впрост рукопашного. Коменданта 5-ї сотні поручика Каравана та його четового Кліша ранено, а команду сотні перебрала хорунжа Підвисоцька. Мимо поважних втрат ми таки здержали ворожий наступ і почали вкопуватись» [1, с. 72; 4, с. 5]. Це єдиний відомий випадок у переможному шляху УГА, коли в бою підрозділ очолила жінка-старшина. У середині липня 1919 року, коли УГА під тиском польських військ була змушена відступити, її частина, що перебувала за Збручем, опинилася на Наддніпрянщині. Серед тих, хто перемістився, була й Ольга Підвисоцька. Саме там вона вийшла заміж за колишнього січового стрільця М. Балицького і

в них народилося троє дітей. Після встановлення радянської влади Балицькі не повернулися до Галичини, а спочатку проживали у Вінниці, Києві та Білій Церкві, а в 1924 році опинилися в Харкові. М. Балицького прийняли на роботу до Верховного Суду УСРР, де він обіймав посаду заступника секретаря судової колегії, тоді як Ольга працювала вчителем у середній школі. У першій половині 1930-х років по радянській Україні прокотилася хвиля репресій і терору. Родину Балицьких заарештували, а їх троє дітей відправили до інтернату. Ольгу Підвисоцьку (Балицьку), яку вважали «соціально-небезпечним елементом», примусово перемістили на спецпоселення до Казахстану, і, ймовірно, саме там вона завершила свій життєвий шлях [1, с. 72; 4, с. 5].

Ірина Кузь народилася в селі Банилів (Чернівецька область) у родині сільського господаря Атанасія Кузя та Ірини Іванівни (уродженої Курилюк). Дівчина здобула професійну освіту, завершивши навчання в учительській семінарії та вищій торговельній школі в Чернівцях. Літом 1914 року вона прибула до Відня з наміром продовжити навчання в торговельній академії. Незабаром, після початку Першої світової війни вона вступила на службу до Червоного Хреста, надавала допомогу пораненим у військових шпиталях. Через три місяці вона висловила бажання стати добровольцем віденської станиці Українських Січових Стрільців, пройшла шеститижневий курс вишколу в стрілецькому кадрі та вирушила на фронт. Присягу склала як член 2-ї сторони УСС 1 лютого 1915 року у Відні. Незабаром була переведена до кінного підрозділу УСС у якому брала участь у бойових діях як на Закарпатті, так і в Галичині. На початку травня 1915 року І. Кузь долучилася до операції з

контролю над горою Маківка. За героїчні дії під Маківкою їй було присвоєно звання старшої десятниці, а також нагороджено срібною медаллю за хоробрість. Вона зазнала двох важких поранень. Друге сталося 14 серпня 1915 року, коли уламок російської гранати завдав ушкодження, розтрощивши два ребра з лівої сторони. 26 серпня 1915 року в лікарні Будапешта їй було проведено складну операцію, а 10 вересня того ж року вона була переведена на лікування до Відня. Після одужання та демобілізації І. Кузь повернулася до Чернівців, де працювала цивільним службовцем на залізниці. Під час третьої російської окупації Буковини в 1916 році її евакуювали до Відня, де вона проживала у сестри Василини. Подальша її доля залишається невідомою [17, с. 333 - 334].

Марія Бачинська-Донцова народилася в селі Сможе на Сколівщині, в родині греко-католицького священника Михайла Бачинського (1866–1912) та його дружини Ольги з роду Устияновичів. У 1909 році Марія закінчила український ліцей у місті Перемишль, а з 1910 року продовжувала навчання у Вищій торговельній школі для дівчат у Відні. Саме у Відні Марія Бачинська познайомилася з Дмитром Донцовим – молодим емігрантом з Російської імперії, який навчався на юридичному факультеті Віденського університету та представляв Українську соціал-демократичну робітничу партію й активно висловлював свої погляди як провідний публіцист. Батько Марії категорично заперечував можливість шлюбу, характеризуючи Донцова як «демона з російської революційної стихії». Після смерті батька, Марія та Дмитро Донцов одружилися в 1912 р. у Львові, в церкві Успіння Пресвятої Богородиці. Під час Першої світової війни Марія Бачинська

приєдналася до стрілецького руху і працювала в одній чоті з Оленою Степанів. У 1919–1920 роках вона перебувала на службі в українській місії в Копенгагені. Також брала участь у Конгресі Ліги Миру і Свободи, які проводили у Відні (1921) та в Гаазі (1922). Після завершення війни Марія активно долучилася до діяльності організацій «Українська Захоронка», «Просвіта» та «Сокіл», а також була членкинею Головної управи Союзу українок. Крім того, вона займалася публіцистичною діяльністю, а її статті, присвячені питанням консолідації та виховання українського жіноцтва, час від часу публікувалися в журналах «Жіночий вісник», «Жіноча доля», «Нова хата» та інших виданнях. У 1927 р., коли подружжя Донцових перебувало на Волині, Марія стала співзасновницею «Союзу українок». На кінець 1930-х років стосунки в подружжі розриваються. Д. Донцов цілком поглинутий неймовірною Оленою Телігою. З Марією вони спілкуються мало, вона і надалі проживає на Волині у рідної сестри Лесі Підгірської. Марія Донцова в 1943 р. потрапила як заручниця до рук Гестапо на Волині за підозрою у співпраці з УПА. Тоді ж гине в застінках Гестапо її сестра Леся. Д. Донцов на той час проживав у Празі, працюючи в науковому інституті з питань Східної Європи. Він, приїхавши на деякий час до Львова і скориставшись своїми зв'язками, допоміг визволити свою дружину, але вони вже не зійшлися.

У 1945 році Марія Бачинська-Донцова спочатку переселилася до Чехословаччини, а згодом – до Німеччини. У 1950 році, разом із новою хвилею емігрантів, вона вирушила до Америки, де продовжувала підтримувати культурне та громадське життя українців. Серед її творів – нарис «Особисте в

ліриці Лесі Українки» («Наше життя», 1953), в якому вона ділиться своїми інтимними переживаннями щодо улюбленої поетки. Завжди відзначалася скромністю та сумлінністю, ніколи не прагнула вийти з тіні свого великого чоловіка. Померла в будинку для літніх людей в Нью-Йорку. Дітей у них з Донцовим не було [16].

Марія Скубова народилася в селі Іванівка на Тернопільщині. Емігрувала до США в 1907 році. Уже в 1909 році ініціювала створення в Нью-Йорку «Української бесіди», організації, в якій функціонували бібліотека та театральний гурток. Приєднавшись до американського товариства «Ледіс енд сосаєті», вона сприяла порятунку численних українських дівчат, які опинилися в руках недобросовісних агентів [11, с. 31]. У 1914 році вона відвідала Галичину як делегат американської української діаспори, приймаючи участь у заходах, організованих товариствами «Сокіл» і «Січ», що відбулися у Львові 27–28 червня. З початку Першої світової війни вона працювала медсестрою в австрійській армії, однак 20 листопада того ж року потрапила до російського полону. Пізніше вона обслуговувала військові шпиталі: у Києві (1916) та Львові й Тернополі (1918–1920). Повернувшись до США в 1921 році, вона організувала зустрічі на підтримку національної боротьби галичан. Була активною учасницею «Жіночої громади», що займалася збором коштів для допомоги інвалідам, а також співпрацювала з «Лігою українських жінок» у Львові та «Українським жіночим комітетом для допомоги пораненим жовнірам» у Відні. У 1930 році вона вдруге відвідала Галичину, де працювала в «Народній лікарні» у Львові. Під час цього візиту зібрали значну кількість матеріалів про пацифікацію в

Галичині, які пізніше були опубліковані в пресі після її повернення до США. У 1945 році вона ініціювала організацію посилок для українців, інтернованих у таборах для переміщених осіб, та допомогла українським переселенцям обернутися в еміграції. Померла Нью-Йорку у 1952 році [14, с. 386].

Стефанія Сіак народилася приблизно в 1895 році (точна інформація невідома) в Делятині (Івано-Франківська область) у родині адвоката. Будучи студенткою філософії Львівського університету, разом із чоловіком – д-ром Іваном Сяком, приєдналася до лав Українських січових стрільців і працювала в санітарному відділі Червоного Хреста, за що отримала срібну медаль Червоного Хреста за мужність на полі бою. Разом із чоловіком, Стефанія увійшла до лав Української галицької армії. Сотник Іван Сіак організував «Залізний Загін», у складі якого була сформована і дівоча сотня (четверта), до якої входила Стефанія. Командування дівочою сотнею виконувала хорунжа Кривівна (Маруся Крива). У бою 10 вересня 1919 року під Кривцем значна частина «Залізного Загону» разом із командиром і дівочою сотнею потрапила до полону більшовицьких військ. Після завершення визвольних змагань Іван Сіак і Стефанія оселилися на Наддніпрянщині замінивши Харків. У цьому місці з'являються на світ їхні діти: син на ім'я Стефан (близько 1920 року) та дочка Надія (близько 1923 року). Упродовж 1921-1923 рр. виконувала обов'язки старшого діловода в Посольстві УСРР та Торговому представництві УСРР у Польщі, працювала як технічний секретар «Бюлетеня НКО» в Харкові, а з 1924 до 1926 року обіймала посади секретарки та відповідного секретаря Укрнауки НКО УСРР. 3 березня 1927 року вона стала аспіранткою на кафедрі географії та

антропології Харківського ІНО (секція географії). У Харкові Стефанія працювала в інституті дослідження цукрового буряка. У 1933 році її перевели на дослідницьку станцію в Казахстані, де вона пізніше була заарештована і розстріляна. Точна дата її смерті, а також подальша доля дітей, невідомі [9].

Висновки. Український жіночий рух у контексті діяльності Українських січових стрільців є важливою, але часто недооціненою сторінкою національно-визвольної боротьби. Постаті Олени Степанів, Софії Галечко, Ганни Дмитерко, Анастасії Кунинської та інших представниць українського вояцтва яскраво демонструють, що жінки не лише відігравали допоміжну роль у війську, а й безпосередньо брали участь у бойових діях, виконували командні функції, займалися розвідкою, санітарною службою та організацією тилової підтримки. Вони проявляли надзвичайну сміливість, самопожертву й високий рівень професіоналізму, що підривало усталені уявлення про традиційно «чоловічу» роль у військовій справі. Внесок жінок в українську визвольну боротьбу виходив за межі військової діяльності. Завдяки їхній активній участі в освіті, громадській та культурно-просвітницькій роботі, збройна боротьба за незалежність доповнювалася також ідеологічним формуванням нової нації. Їхні зусилля сприяли поширенню патріотичних ідей, підвищенню рівня освіти та зміцненню національної свідомості. Попри значний внесок жінок у військову справу та державотворення, їхню роль упродовж тривалого часу знецінювали або згадували лише побіжно. Історична несправедливість щодо участі жінок у визвольних рухах потребує переосмислення та належного визнання. Підвищення ролі жінок у військовій справі важливе не лише з

точки зору історичної правди, а й у сучасному контексті боротьби за рівноправність. Визнання їхнього внеску дозволяє розширити уявлення про силу та потенціал жінок у критичні моменти історії, сприяє розвитку гендерної рівності та надихає нові покоління на активну громадянську позицію.

Подальше дослідження цього питання допоможе не лише відновити історичну пам'ять, а й сформувати більш цілісне уявлення про роль українського жіноцтва у військових та політичних процесах, що є важливим для розуміння загальної історії боротьби за незалежність України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Весна Х. Підвисоцька Ольга. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. Т. 3: П-Я. 708 с.
2. Галечко С. В 25-ту річницю смерті / Олена Степанів — Роман Дашкевич. Спогади і нариси. Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк. Львів: Піраміда, 2009. С. 77-80.
3. Галечко С. Третя чета //«Літопис Червоної Калини». 1991. ч. 2. С. 10-11.
4. Гуцал П. Доля мужньої жінки [Текст] : [українська військова Ольга Підвисоцька] / П. Гуцал. *Свобода*. 2021. 27 січ.
5. Дмитерко Г. *Енциклопедія українознавства* : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж-Нью-Йорк : Молоде життя, 1955—1995. Т. 1. 400с.
6. Дмитерко-Ратич Г. Із зброєю в руках (пам'яті Софії

Галечко). / Ганна Дмитерко-Ратич. *Наше життя*. 1958. Листопад. С. 3-5.

7. Дмитерко-Ратич Г. У рядах стрілецької організації (Спомин із юних літ) / Ганна Дмитерко-Ратич. *Наше життя*. Нью-Йорк, 1953. Ч. 10. Листопад.

8. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю : монографія / Мирослава Дядюк. Львів : Астролябія, 2011. 368 с.

9. Коваль Р. Жінки у визвольній війні. Історії, біографії, спогади. 1917-1930 [Текст] / Р. М. Коваль; упоряд. В. Карпенко, Ю. Юзич. Київ: Вид-во Марка Мельника, 2020. 432с.

10. Козуля О. Хорунжий української гвардії / О. Козуля. *Рідна школа*. Київ. 1996. № 5-6. С. 22-24.

11. Кравченко В. Початки українського жіночого руху в Америці. *Свобода*. 2008. Ч 31 (1 серп.).

12. Лазарович М. «Гей, Ви, Стрільці Січовії... ». Формування українського стрілецького руху в Галичині : причини, передумови, наслідки / Микола Лазарович. Тернопіль : Джура, 2004. 80 с.

13. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Лазарович. Тернопіль : Джура, 2016. 628 с. (Вид. 2-ге, доповн.).

14. Мельничук Б. Татаринська-Скубова Марія. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. Т. 3. 708 с.

15. Музиченко Я. Січовий стрілець Олена Степанів / Я. Музиченко. *Україна молода*. 2006. № 228. 7 грудня.

16. Сварник Г.. Книгозбірня й архів Дмитра Донцова крізь призму долі власника / Галина Сварник; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Відділ рукописів. Львів, 2019. 88 с., 32 с. іл

17. Старик В. Кузь Олена (Ярина, Ірена, Єрина) Атанасіївна. *Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки*. Т. 2: Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2019. 832с.

18. Степанів О. Напередодні великих подій. Власні переживання і думки. 1912-1914. / Олена Степанів. Львів : Червона Калина, 1930. С. 8-9.

19. Степанів О. Спогади з російського полону / Олена Степанів. *Україна : наука і культура*. Київ, 1994. Вип. 28. С. 20-29.

20. Степанів О. Сучасний Львів — коротка монографія / Олена Степанів. Львів, 1943. 2-ге вид. Нью-Йорк, 1956. 168 с.

21. Угрин-Безгрішний М.. Хорунжа УСС Софія Галечко (на основі записок і розмов з С.Галечко). *Гомін Волі*. 1991. 27 квітня.

22. Шаблій О. Володимир Кубійович / Олег Шаблій. Париж-Львів: НТШ в Європі. 1996. 704 с.

Козачок П.В.

здобувач освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: Парандій В.О.,

кандидат історичних наук, доцент

(м.Хмельницький)

АЛГОРИТМИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Після кривавих подій 1934 року вся повнота влади в Німеччині, зосередилась у руках Адольфа Гітлера і НСДАП. І на відміну Радянського Союзу, партія тут не грала основної ролі, а натомість сам фюрер був тим, хто тримав всі ідеї, втілені у новоствореному Третьому Рейсі. Тож імідж Гітлера був першочерговим чинником, який впливав на загальне сприйняття нацизму в державі. А оскільки агресивна, дискримінаційна риторика Адольфа, як і курс партії, були не до вподоби ліберальним західним демократіями, щоб уникнути передчасної конфронтації двох сил, пропагандистська машина Рейху почала операцію з нормалізації нацизму в рамках Європи і зокрема «одомашнення» фюрера. Суть цієї операції полягала в тому, щоб шляхом маніпуляцій інформацією і масовими джерелами, зблизити німецький народ і Гітлера, а також показати його з іншої – мирної сторони для світу. З цією метою, наближені до диктатора особи, які зокрема перебували у нього на службі, випускали літературні і мультимедійні праці, які показували «іншого Гітлера». Найвідомішими з них, які відносились до

раннього періоду правління Гітлера були наприклад фотоальбом «Гітлер, якого ніхто не знає» його персонального фотографа Генріха Гофмана і передмова до неї, авторства глави Гітлер'югенду Бальдура фон Ширака. Основною локацією, яка оспівувалась і показувалась у таких творах були чарівні схили гір Оберзальцбергу, на території яких була розміщена резиденція Гітлера – Хаус Вахенфельд (майбутній Бергхоф).

Згодом подібний формат перейняла і західна преса, зокрема Vogue і New York Times. У часи, коли суспільство з небаченою досі цікавістю спостерігало за особистим життям відомих людей, такі публікації мали величезний вплив на розуми людей [1]. Цікавою особливістю такого сприйняття є те, що всі давно знали про погляди і злочини Гітлера, зокрема про наростаючий антисемітизм, який фактично розпочав Голокост, але легко приймали за дійсно, вималюваний пропагандистами образ «домашнього фюрера». Натомість досвідчених політиків, які час від часу приїжджали в Німеччину на особисті зустрічі з ним, він переконував своєю персональною харизмою. Одним із найвідоміших прикладів цього була зустріч Гітлера і канадського прем'єр-міністра Маккензі Кінга у 1937 році (Гітлер переконував політиків у своїй правоті і прагненні до миру аж до останніх днів війни), під час якого фюрер вразив гостей не тільки своїми «тонким сприйняттям і великою симпатією», а й зміг перенести на нього частину своєї антисемітської риторики. Відтак під час Аншлюсу Кінг виступав проти міграції євреїв-біженців до Канади [2, с. 18].

Така пропагандистська машина працювала дуже добре, і під її прикриттям Третій Рейх почав приготування до великого реваншу. У 1935 році почалось велике переозброєння. При

підготовці до нього ключову роль зіграв рейхсміністр економіки Ялмар Шахт, який за допомогою вправних фінансових махінацій (зокрема створення фіктивної організації MEFO і випуску її векселів), зміг усунути серйозну проблему безробіття, зібрати достатньо коштів і повністю профінансувати активний етап переозброєння [20]. Варто сказати, що цей процес вівся ще за Веймарської Республіки – у 1931 році Карл фон Осецький розкрив порушення Версальського договору через створення військово-повітряних сил і навчання військових пілотів, і отримав за це Нобелівську Премію Миру [3], [4], але такі порушення викликали ніякої особливої реакції у держав колишньої Антанти. На 1935 рік масштаби переозброєння зросли в рази. На початку березня 1935 року були офіційно створені Люфтваффе [5], а вже 16 березня особливим законом (*Gesetz über den Aufbau der Wehrmacht*) стотисячний Рейхсвер був замінений мільйонним Вермахтом, що складався з 12 командувань корпусів і 36 дивізій [6], [7, розділ 1 с. 9]. При цьому велика частина відновленої за Веймарського періоду промисловості була переведена на військові рейки.

Німеччина, яка ще у 1933 році заявила про вихід із Женевської конференції по роззброєнню і Ліги Націй, не понесла ніякого покарання, і тут виявилась перша слабкість західних держав. Альянс європейських демократій, лідерами якого були Великобританія і Франція, почали вести свою сумнозвісну політику умиротворення, що дозволило Гітлеру втілити велику кількість своїх безумних планів із переділу територій світу.

У цей час було заборонено багато політичних партій, включно із комуністичною і соціал-демократичною, і НСДАП

здобула абсолютну гегемонію, а більшість політичних опонентів без суду відправляли у концентраційні табори. На перший план почала виходити СС, яка поступово розширювалась, стала основною мілітарною структурою в руках партії і дуже швидко почала нагадувати регулярну армію [8]. Короткостроковою ціллю Гітлера було встановлення німецької автаркії, яка існувала біч-о-біч з німецьким переозброєнням. Також почалась активна торгівля з балканськими і південноамериканськими державами, які постачали Німеччині необхідну їй сировину [9, с. 6]. Для багатьох німців саме цей період правління Гітлера став найкращим через помітне скорочення безробіття, а новостворена велика армія отримала всі ресурси не тільки для свого існування, а й розширення.

Новий 1936 рік відзначився кількома значними подіями. Договори, укладені між Радянським Союзом, Францією і Чехословаччиною посилили вплив демократичних сил в Європі і Гітлеру потрібно було рішуче рухатись вперед. Тому диктатор разом із вищими чинами генералітету розробили план блискавичного захоплення єдиної повністю непідконтрольної території Німеччини – Рейнської області, яка ще з часів Першої світової війни була демілітаризована. Попри всі ризики плану і готовність Гітлера до відступу, німецькі війська зайняли територію за два дні, не дочекавшись ніякої відповіді від Великобританії з Францією, крім дипломатичного протесту, а міністр пропаганди Геббельс прибув у Кельн і спостерігав за дійством із мосту Гогенцоллернів. Тут західна миротворча машина знову забуксувала в самий невідходящий момент. Про це говорить навіть страх «автоматичного загального зосередження» західних держав, міністра закордонних справ

Рейху Костянтина фон Нейрата, і подібну позицію десятків інших німецьких дипломатів і політиків [10].

Після такого успіху Німеччина почала готуватись до великого заходу, який бажала використати у пропагандистських цілях, – Літніх Олімпійських ігор у Берліні. Спроби перенести змагання в кризову Іспанію провалились, а бойкот із сторони деяких держав Європи не дав бажаного результату, хоч на деякий час ці заходи зменшили градус ненависті й антисемітизму в державі. Олімпіада була дуже успішною й виглядала дорого, престижно. Німці з притаманною їм ретельністю віднеслись не тільки до організації, але й до самих змагань, зайнявши перші місця у багатьох категоріях і врешті вийшли переможцями. Після олімпіади масові гоніння на євреїв і ромів відновились, але багато хто тоді все ще думав про початок замирення [11].

У липні цього ж року на користь Гітлера знову зіграв випадок. Після виборів у Іспанії стало зрозуміло, що скоро Друга Республіка рухне. Так і сталося: вже в липні об'єднані сили націоналістів, карлістів-монархістів, фашистів-фалангістів підняли повстання у всіх західних областях держави. Перший лідер нового альянсу Хосе Санхурно загинув і влада над повсталими розділилась між Еміліо Молою і Франціско Франко. Останній згодом очолив альянс і перебрав на себе всю владу. Так у Європі на місці ліберальної демократії, з'явилась нова фашистська диктатура. Тут Гітлер і спрацював, пославши на поміч Франко 6-тисячний легіон «Кондор», крігсмаріне, люфтваффе, які переправили армію Франко з Марокко на південь держави, хоч спочатку заперечував участь Німеччини у війні [12], [13].

Відтак на 1937 рік Гітлер посилив свої позиції у Європі. Слабкий, охоплений політичними кризами західний блок не давав відповідей на дії Рейху, Радянський Союз тільки відновлювався після усіх потрясінь. Також Німеччина почала встановлювати контакти із фашистською Італією, яка досі трималась осторонь Гітлера і його планів, що можна було побачити під час конференції у Стрезі, де Італія разом з Сполученим Королівством і Францією виказала протест проти утворення Вермахту Німеччиною [14]. Але вже наступного року під час війни Ефіопії і початку санкцій, накладення ембарго, направлених проти Італії, відносини між нацистами і фашистами швидко почали теплішати, чому сприяла спільна допомога, військам Франко.

На іншому ж кінці континенту Японія під владою імператора Хірохіто відторгла від гомінданівського Китаю Маньчжурію, північні землі і нагнітала обстановку в регіоні, розширюючи свій вплив як в Азії, так і в Океанії. Жорстка політика імперського мілітаризму здавалась Гітлеру перспективною, і дозволила б здобути далекосхідного союзника, який претендував на першість у регіоні. Уже в 1937 році Німеччина вирішила вбити двох зайців одночасно. Вона підписала Антикомінтернівський пакт з Японією, що не тільки укріпило їх відносини, а й дозволяло долучити до боротьби із СРСР й Комінтерном всі бажаючі країни [15].

Ще одною державою, яка схилялась до співпраці з Німеччиною, була Угорщина, якою правив Міклош Горті. За результатами Тріанонського договору держава втратила дві третіх своєї території і майже три мільйони угорців, не кажучи вже про інших жителів. Плачевною ситуація була ще й тому, що

після розвалу Австро-Угорщини, на теренах Східної Європи була створена так звана Мала Антанта – трикутник Чехословаччини, Югославії і Румунії, який не тільки був своєрідним bastionом демократії й стабільності, який підтримував мир у регіоні, а й суворо контролював всі дії ослабленої Угорщини, не дозволяючи їй порушувати договір. Правда ще з двадцятих років влада держави подібно до Веймарської Республіки практикувала таємне переозброєння з метою майбутнього реваншу. Тут і зіграла Німеччина, яка поступово нарощувала зв'язки і поставки зброї в Угорщину, торгувала з нею і тим самим зав'язувала зашморг на шії Горті. Усе доходило до того, що країні перед війною прийшлося торгувати тільки з Рейхом, вона фактично стала економічною маріонеткою. Проте у 1937 році угорці надіялись на дивіденди від більшого союзника [16].

Їм не прийшлося довго чекати – Адольф був готовий починати ділити Європу. Але спершу йому потрібно було закінчити одну незавершену справу. Поки Японія через інцидент на мосту Марко Поло почала Другу Японо-Китайську війну і потопила американський «Панай», чим викликала протест у США, Німеччина пішла на рішучий і ризикований крок.

Ще після закінчення Великої війни багато політиків і громадян новоствореної і приниженої, обмеженої Сан-Жерменським договором Австрії вимагали приєднання до Німеччини, але країни-переможниці виступали різко проти. У двадцяти-тридцять роки ця ідея відійшла на задній план і навіть почала сприйматись негативно. У час правління канцлера Енгельберта Дольфуса в Австрії сформувалась партія

«Вітчизняний фронт», яка проповідувала особливий вид австрійського фашизму (ближчий до італійського фашизму, ніж до німецького нацизму) і на основі нього будувала державний курс. Після приходу до влади австрійського художника місцеві нацисти за сприяння особисто Гітлера і НСДАП провели кілька заколотів, з яких тільки один був частково успішним – Липневий 1934 року, під час якого був вбитий Енгельберт Дольфус [4]. Проте такі активні й агресивні дії не давали бажаного результату і нацисти почали діяти обережніше. У період з 1934 по 1938 роки Абвер і СС проводили таємні операції, впроваджуючи у державні структури Австрії своїх агентів. Паралельно з цим Гітлер усунув свого основного опонента на цій арені – протектора Австрії, Італію – і створив її залежність від німецького вугілля. Станом на 1938 рік пункт в офіційній німецькій програмі під назвою «аншлюс» вже можна було привести в дію. Спротив канцлера Курта Шушніга і його плебісцит за відновлення суверенітету Австрії, скованого попередньою угодою 11 липня 1936 року, був відмінений через тиск фюрера і анульований.

17 лютого 1938 року міністр закордонних справ королівства Ентоні Іден заявив, що Британія не буде забезпечувати незалежність Австрії. Пізніше Невілл Чемберлен у розмові з італійським послом Гранді визнав, що Австрія втрачена.

Врешті австрійський уряд здався і 12 березня 1938 року німецькі частини без опору увійшли в Австрію, окупували її територію. У Відень прибули Гімmlер, Бюркель, Гейдріх, а згодом прибув і Гітлер. 13 березня він підписав закон про входження Австрії у склад Рейху. У квітні був проведений

плебісцит за аншлюс і Австрія офіційно увійшла в склад Німеччини як Остмарк, або Східна Марка [17].

Після такого тріумфу Гітлер здобув величезні ресурси. Вся промисловість Австрії, а також її 6 дивізій влились у Третій Рейх і тепер Німеччина вже досить твердо стояла в Європі, порівняно із Веймарською Республікою у недавньому 1933 році. Більше того, Адольфу враз відкрилась прекрасна можливість розібрати по шматках Малу Антанту, а в особливості її серце і найміцнішу фортецю – Чехословаччину. Ця держава просто під боком Рейху була одною із найсильніших у Європі – з потужною промисловістю, армією і кордонними укріпленнями у Судетах.

Ще з часів своєї ранньої політичної кар'єри Гітлер незлюбив слов'ян, а особливо чехів. А загальна ненависть до чехів підкріплювалась ще тим, що за Версальським договором вона отримала частину Верхньої Сілезії.

Тож ще під час аншлюсу абвер почав нарощувати напруження в Судетській області, заселеній переважно німцями. Це вилилось у стихійні повстання на цих землях, організованих колабораційною Судето-німецькою партією, які призвели до численних смертей як чеських жандармів, так і мирних жителів. А вже через кілька тижнів злий жарт із чехами зіграла політика умиротворення. З 29 по 30 вересня у Мюнхені Гітлер, Муссоліні, Чемберлен і Даладье поділили Чехословаччину в буквальному сенсі, віддавши Рейху Судетську область, Тешинську Сілезію Польщі, а Південну Словаччину і Підкарпатську Україну мала отримати Угорщина без згоди чеського уряду. Це сталось на тлі того, як Британія кілька місяців тому почала відкидати можливість війни на стороні

чехів, словаків, а Франція переглянула свій договір і вирішила, що не має воювати навіть за умови небезпеки для Чехословаччини. Радянський союз також забуксував [18]. Чехам фактично зв'язали руки, а ще й бунти і нестабільність поширювались по державі, і тому вони змушені були піти на поступки. Тоді ж міністр закордонних справ Чехословаччини Каміль Крофта констатував: «Про нас, без нас». Польща захопила свій шматок «пирога», а Угорщина тільки чекала нового переділу територій. Водночас Словаччина отримала автономію, а Підкарпатська Україна почала готуватись до вторгнення мадярів.

Чемберлен же радісно презентував мюнхенську змову на батьківщині і сказав, що це «Мир для нашого часу» [19]. Він надіявся, що Гітлер, який зобов'язався захищати кордони і суверенітет Чехословаччини, дотримається умов диктату.

Він сильно помилявся. 2 листопада 1938 року Угорщина ініціювала проведення так званого арбітражу під егідою німецького міністра закордонних справ Ріббентропа. «Третейські судді», а саме Третій Рейх й Італія постановили Другій республіці передати Угорщині території півдня Словаччини і Підкарпатську Україну. Вже на початку 1939 року всі території, крім Української автономії, були передані мадярам. Уряд Августина Волошина чинив спротив, відсилав офіційних представників в Німеччину, але не зміг добитись результатів. 18 березня війська Угорщини окупували українські землі.

Паралельно із вторгненням в Україну, почалось знищення самої Чехословаччини. У лютому делегація словацької автономії почула від райхсміністра авіації й одного з

вождів Рейху Германа Герінга відкрити погрозу: «Хочете стати незалежними? (Чи мені) дозволити угорцям заволодіти вами?». Рейху потрібен був важіль, який би увімкнув розпад Чехословаччини. Розуміючи, що словаки найкраще підійдуть для цього завдання, вже через місяць Гітлер провів перемовини з прем'єром автономії Йозефом Тисо і постановив ультиматум, за яким або Словаччина проголосить незалежність, або Рейх окупує її, адже саме в цей день вже велись останні приготування до вторгнення. Тисо обрав перший варіант і 14 березня, прибувши до Братислави, проголосив незалежність. Ввечері того ж дня президент держави Еміль Гаха прибув до Берліна на переговори. Але вони не відбулись, а натомість після розмови з Гітлером і Герінгом президент зомлів – Рейх оголошував окупацію. Розбитий президент зголосився підписати угоду, і вже наступного дня Чехословаччини не стало. Замість неї до складу Німеччини увійшов Протекторат Богемії і Моравії. Західні союзники, ошелешені подіями, не спромоглись на реакцію.

Весна 1939 року стала ще більш трагічною, адже в квітні в Іспанії внаслідок фінального наступу переміг Франко. До того ж Ріббентроп зреагував блискавично – через п'ять днів виставив Литві ультиматум про передачу Клайпеди-Мемеля Рейху. 23 березня, після прийняття ультиматуму, частини СС і СА окупували край [20]. У відповідь західні союзники надали гарантії безпеки Польщі і уклали з нею англо-польський воєнний пакт 6 квітня 1939 року, адже саме вона мала стати наступною ціллю Гітлера. Проте остання надія перед початком війни ще існувала: крім блоку, близьких до нацистів держав і західних демократій, існував ще й Комінтерн, проти якого Гітлер підписав пакт. Британія спробувала почати переговори,

але через нерішучість Чемберлена й інших керманів Королівства, а також неспроможність делегації адмірала Дракса мобільно домовитись 11 серпня вони провалились. Натомість 23 серпня, через 12 днів, у кремль прибув Ріббентроп, який швидко знайшов контакт із Джугашвілі, Молотовим, й уклав із ними пакт про ненапад. Саме ця сумнозвісна угода містила чотири засекречені пункти про поділ територій Східної Європи [20]. Таким чином, через свою немічність і вагання, союзники обернули проти себе майже всю Європу, на схід від Рейну.

На момент початку кампанії в Польщі Гітлер зайняв панівне положення в Європі і не тільки. За Піренейськими горами іспанський каудильйо і прем'єр Португалії Антоніу Салазар вели нейтральну політику. У Середземномор'ї панівних позицій досягла Італія, яка відібрала частину територій Югославії й анексувала Албанію. Угорщина повністю схилилась до співпраці з німцями, а Румунія повторювала її шлях. Підписаний 22 травня «сталевий пакт» офіційно утворив союз між нацистською Німеччиною і фашистською Італією. На сході СРСР став хоч ситуативним, але союзником Рейху. На Далекому Сході в самому розпалі була експансія Японської Імперії, яка вже захопила увесь Східний Китай. Її паназійський блок «Східноазійська сфера співпроцвітання» вже був близьким до захоплення і окупації всього сходу Азії, а Анतिकомінтернівський пакт з Німеччиною ризикував перерости у повноцінний воєнно-політичний союз.

1 вересня 1939 року країна, що ще недавно ділила Чехословаччину, сама стала здобиччю. 17 вересня радянські війська зайшли зі сходу. Так почалась Друга світова війна.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гітлер домашній: як створювали образ хорошого фюрепера. Bird in flight. URL: <https://birdinflight.com/svit/gitler-domashnij.html>
2. Лоренс Піс. Гітлер і Сталін. Тирани і Друга світова війна. В-во: Лабораторія. К., 2023.
3. Macroeconomics in Germany: The forgotten lesson of Hjalmar Schacht. URL: <http://surl.li/xoqsif>
4. Arolsen archives. Carl Von Ossietzky: Unwavering in the Fight for Peace and Democracy. URL: <https://arolsen-archives.org/en/news/carl-von-ossietzky-unwavering-in-the-fight-for-peace-democracy/>
5. Ossietzky, Carl von. German journalist and pacifist. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Carl-von-Ossietzky>
6. Council on foreign relations. Lessons Learned: Hitler's Rearmament of Germany. URL: <https://www.cfr.org/blog/lessons-learned-hitlers-rearmament-germany>
7. Gesetz über den Aufbau der Wehrmacht. vom 16. März 1935. Verfassungen der Welt. URL: <https://www.verfassungen.de/de33-45/wehrmachtaufbau35.htm>
8. Postan Michael M. History of the Second World War. British war production. CHAPTER II. EARLY REPLACEMENT, 1934-1938. URL: <https://archive.org/details/british-war-production>
9. The Crucial Differences Between the Nazi SA and SS: A Historian's Perspective. URL: <https://www.historytools.org/stories/the-crucial-differences-between->

the-nazi-sa-and-ss-a-historians-perspective

10. University of Victoria. The Nazi Economy (1933 – 1939): Unemployment, Autarky and the Working-Class. Author: Rijk Eric Mollema. URL:

<https://journals.uvic.ca/index.php/corvette/article/view/17066>

11. Die Remilitarisierung des Rheinlandes am 07. März 1936. Bibliothek. URL: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/2015_4_2_wolz.pdf

12. Holocaust encyclopedia. The Nazi Olympics Berlin 1936. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nazi-olympics-berlin-1936>

13. Análisis Completo de la Guerra Civil Española 1936-1939. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/es/article/spanish-civil-war>

14. Análisis Completo de la Guerra Civil Española: Orígenes, Desarrollo y Consecuencias. Wiki Historia. URL: https://es.wikipedia.org/wiki/Guerra_civil_española

15. Stresa Front. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Stresa-Front>

16. The Avalon Project Documents in Law, History and Diplomacy. Anti-Comintern Pact. Yale Law School Lillian Goldman law library in memory of Sol Goldman. URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/tri1.asp>

17. Postwar confusion and reconstruction in Hungary. Encyclopedia Brittanica. URL: <https://www.britannica.com/place/Hungary/Postwar-confusion-and-reconstruction>

18. The Bundeszentrale für politische Bildung. Apuz. Aus Politik und Zeitgeschichte. Der «Anschluß» von 1938 und die

internationalen Reaktionen. Bpb.6 URL:
<https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/archiv/534388/der-anschluss-von-1938-und-die-internationalen-reaktionen/>

19. Yale Law School Lillian Goldman law library in memory of Sol Goldman. The Avalon Project Documents in Law, History and Diplomacy. Munich Pact September 29, 1938.

20. History tools. The Sudetenland Crisis of 1938: Anatomy of Appeasement. By history tools. May 25, 2024.

Медвідь Ф.М.,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук, докторант, академік
(м.Київ)*

Висоцька О.А.,
*здобувачка
(м.Київ)*

Твердохліб А.І.,
*аспірант
(м.Київ)*

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ І ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

«Наше покоління мусить створити свою українську національну ідеологію для боротьби за визволення нації і створення своєї держави... Будемо жити своїм розумом, хоч би він був і неотесаний, мужичий, бо інакше ми своєї нації ніколи не визволимо. В протилежність московському революційному інтернаціоналізму і соціалізму, наш шлях іде по лінії індивідуалізму і революційного націоналізму».

Микола Міхновський

З метою утвердження спадкоємності понад тисячолітньої історії українського державотворення, спираючись на історію української державності, яка сягає своїм корінням часів заснування міста Києва та розквіту держави за часів князя Київського Володимира Великого -державотворця, який

прийняттям у 988 році Християнства засвідчив цивілізаційний вибір Київської Руси, спадкоємцями якої є, зокрема, Галицько-Волинське князівство, Українська козацька держава, Українська Народна Республіка, Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Держава, Карпатська Україна та сучасна Україна, вшановуючи пам'ять та засвідчуючи повагу до діяльності Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, інших видатних представників національної еліти, а також борців за державність та незалежність України,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, дбаючи про благо Вітчизни та боронячи суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України, а також зважаючи на необхідність утвердження історичної справедливості, Указом Президента України №423 від 24 серпня 2021 року постановлено відзначати День Української Державності щорічно 28 липня - у День Хрещення Київської Руси-України, коли вшановується пам'ять про видатного державотворця, святого рівноапостольного князя Київського Володимира Великого [25].

Вартує зауважити, що категорії «українська державність» в теоретичному плані не так повезло, як категорії «держава», хоча державність виступає якісною характеристикою суспільства, властивістю його державно політичної організації. Сам термін державність розкриває взаємодію, на думку дослідників, органів державної влади і суспільства, яка спрямована на забезпечення існування та функціонування самої

держави, окреслює її риси та особливості на конкретному історичному етапі розвитку. Державність виникає у відповідь на потребу збереження цілісності /єдності відповідної етнічної спільноти, а також протистояння зовнішнім загрозам, тому упродовж віків державність часто стверджувалася у ході соціальної та національної боротьби. Звідси основною метою створення держави є використання політичної влади та її засобів і ресурсів для задоволення соціально- етнічних потреб суспільства: збереження самобутності; національної консолідації; захисту власних інтересів та цінностей; розвитку національної культури. В інституційному плані державність охоплює органи суверенної публічної влади та управління (структури державної влади, місцевого самоврядування тощо) окремі елементи суспільства (громадські організації та рухи, політичні партії тощо), які беруть участь у здійсненні державної влади; форми їхньої взаємодії [2, с.205; 3;20;22; 24;23, с.17-28].

Микола Міхновський (1873 – 1924) – визначний український громадсько-політичний діяч, теоретик українського націоналізму, активний прихильник державної незалежності України. Як адвокат брав участь у резонансних політичних судових процесах, основоположник і перший ідеолог українського націоналізму, один із активних речників самостійницької течії українського національного руху кінця XIX – першої чверті XX ст. Народився у селі Турівці (тепер Яготинського району Київської обл.). Під час навчання на юридичному факультеті Київського університету став співорганізатором таємного «Братства тарасівців» (1891). Написав програмовий документ першого періоду діяльності Революційної української партії (РУП) – «Самостійна Україна»

(1900), автор проекту конституції України, був одним із засновників і лідерів створеної в 1901 – 1902 рр. самостійницької Української народницької партії (УНП), для якої написав «Десять заповідей» та «Програму», що обстоювала ідею самостійної української держави. Один з організаторів і голова товариства «Український військовий клуб ім. гетьмана Полуботка», від якого на українському національному конгресі обраний до Центральної Ради. Після Лютневої революції 1917 р. – ініціатор створення українського національного війська. Під час Гетьманщини зблизився з Українською демократично-хліборобською партією, але після проголошення гетьманом П. Скоропадським федерації з Росією взяв активну участь у поваленні його режиму. Після встановлення більшовицької влади зазнав жорстоких переслідувань, а в квітні 1924 р. був знайдений повішеним у власному саду [17, с.192].

Микола Міхновський як співорганізатор «Братства тарасівців» , яке не тільки проголошувало примат нації на протигагу інтересам індивідуальним чи груповим, але й визначало як першочергове завдання українця боротися за політичне визволення своєї нації. «Наше покоління мусить створити свою українську національну ідеологію для боротьби за визволення нації і створення своєї держави... Будемо жити своїм розумом, хоч би він був і неотесаний, мужичий, бо інакше ми своєї нації ніколи не визволимо. В протилежність московському революційному інтернаціоналізму і соціалізму, наш шлях іде по лінії індивідуалізму і революційного націоналізму» [20, с.274]. Ідейно-світоглядні і політичні принципи національної ідеології, на думку М. Міхновського, можна звести до того, що національна ідеологія: виходить із

засади виняткового примату нації та національного інтересу, ставлячи націю і національний інтерес на перше місце в загальній системі соціополітичних цінностей, вважаючи, що національний інтерес може бути повністю забезпечений тільки у власній, ні від кого незалежній державі; розглядає національний принцип як єдиний принцип дійсно справедливого укладу міжнародних відносин і тому заперечує право будь-якої нації поневолювати іншу, визнаючи право кожної нації у світі на політичну незалежність; є самостійницька та соборницька, коли йдеться про відновлення незалежної і суверенної держави української нації; спирається на власні сили в боротьбі за політико-соціальне визволення української нації; визнає засаду народоправства (демократичного ладу) на шляху політично-державної організації нації, оскільки ця форма може сприяти щонайкращому задоволенню інтересів широких народних мас; приймає соціалістичні засади в питанні соціально-економічної організації нації [4;18, с.126; 21; 26].

Микола Міхновський був не тільки першим, хто виступив з національними ідеями та гаслами самостійності України «від Сяну по Кавказ», а й першим, хто зробив спробу надати українському націоналізму зорганізовані форми. Такою спробою було створення Української Народної Партії, довкола якої почали гуртуватися українські національні елементи. Але вона не знайшла належної підтримки серед тодішнього українського суспільства. Намагаючись поширити національні ідеї в Україні, М. Міхновський у 1904 р. писав, що «головна причина нещастя нашої нації – брак націоналізму серед широкого загалу її... Націоналізм – це велетенська і непоборна сила, яка яскраво почала проявлятися в XIX віці. Під її могутнім натиском

ламаються непереможні, здається, кайдани, розпадаються великі імперії і з'являються до історичного життя нові народи, , що до того часу покірно несли свої рабські обв'язки супроти чужинців-переможців, Націоналізм єднає, координує сили, жене до боротьби, запалює фанатизмом поневолені нації в їх боротьбі за свободу. Українська нація мусить йти тим самим шляхом, як і поневолені народи Заходу (і вона) перейде його і повалить все, що стоятиме перепорою на цій дорозі» [15, с.45].

Микола Міхновський мав таке розуміння національного ідеалу, що він визнавав примат нації та національний принцип як фундаментальні в організації політичного життя цілого світу. Засадничим є те, що він розумів ідею нації та її неминучу перемогу в світі. У «Самостійній Україні» він дав таке бачення, «що всесвітнє національне питання вже зовсім достигло, хоч і далеко стоїть від необхідного, дійсного та справедливого розв'язання... Отже, коли справедливо, - продовжує М. Міхновський, - кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче виявитись у формі незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного державного змісту може дати своїм членам нічим необмежену змогу всестороннього духовного розвитку й досягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишній розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою, - тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головною передумовою існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин» [14, с.147]. Отже, маємо всі підстави вважати Миколу Міхновського засновником модерного українського національного руху, першим, хто накреслив засади

українського націоналізму як ідеології, і першим, хто зробив спробу започаткувати українську національну організацію, яка ставила за мету боротьбу за українську самостійну соборну демократичну державу [8, с.152-160;10, с.38-42;11, с.251-262; 12, с.34-37].

Наприкінці XIX – початку XX ст. активізувався національний рух в Україні. Посилилась активність політичних сил, набрала сили тенденція до їхнього згуртування, розгорнувся процес самовизначення утворених політичних осередків.

У 1897 р. на нелегальному з'їзді представників громад у Києві виникла Всеукраїнська загальна організація. Її почесними членами стали діячі «старої громади» В. Антонович, П. Житецький, М. Лисенко, дійсними членами - В. Берештам, М. Кононенко, О. Лотоцький, Є.Чикаленко та ін. До складу цієї організації, що мала на меті організаційного згуртування патріотично настроєних національних сил, увійшло майже 20 українських громад та чимала студентських груп [1, с.289]. Проте її ставка на культурницьку діяльність вже не відповідала ні потребам часу, ні настроям значної частини діячів національного руху, особливо молоді. Тому у 1900 р. група представників студентських українофільських гуртків у Харкові створила першу на східноукраїнських землях українську політичну організацію – Револьюційну українську партію (РУП), до проводу якої увійшли Д. Антонович, Б. Камінський, Л. Мацієвич, М. Русов. РУП органічно об'єднала «вільні громади», що функціонували у Києві, Харкові, Чернігові, Полтаві, Лубнах, Ніжині та інших містах [3, с.158-159].

Першим програмним документом РУП стала брошура

«Самостійна Україна», автором якої був харківський адвокат М. Міхновський. На авторитетну думку відомого правника проф. Гессена В.М.(автора книг «Теорія правової держави», «Відродження природного права», «Про вічний мир» та ін.) – це найбільш радикальне вирішення «українського питання». Влітку 1900 р. на відкритті пам'ятника І.П. Котляревському в Полтаві він виступив з промовою, що лягла в основу його брошури за назвою «Самостійна України».

Проблемі самостійності М. Міхновський прагне дати правове обґрунтування, показати, що нинішній колоніальний статус України – грубе порушення природного історичного права її народу. «...Яким правом російський царський уряд поводить з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? – ставляться риторичні запитання в брошурі. - ...На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змосеплізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклітих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плекаючи і підтримуючи її науку, літературу, промисловість і т.д.? І, нарешті, найголовніше, чи має права царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністративні засади?»[14, с.148]. Відповіді М. Міхновського на ці запитання зводяться до наступних аргументів:

По-перше, Переяславський договір 1654 р. про унію двох держав – Росії й України, самостійних, незалежних щодо свого внутрішнього устрою, це – своєрідна Конституція, «

Переяславський контракт» двох сторін. Московські царі їх грубо порушували «і поводяться з нами так, наче б Переяславська конституція ніколи не існувала»[14, с. 151; 16]. Україна має право повернути свою державність навіть силою.

По-друге, наші супротивники, пише М. Міхновський можуть заперечити, що за давниною Переяславського договору Україна вже втратила свої права, Автор «Самостійної України» аргументує: «Перше: не може бути придбане на підставі задавнення те, що захоплене грабіжницьким або злочинним шляхом. Друге: розуміння про задавнення не може відноситись до зневолення свободи» [14, с.152; 19, с. 214-222]. Саме таким неправовим було ставлення московської монархії до української республіки, внаслідок чого вона втратила волю, але не право на неї.

По-третє, друга половина XIX ст. позначена боротьбою націй за свою волю проти гнобителів, що порушують їх природне невідчужуване і міжнародне право. Якщо справедливо, вважає М. Міхновський, що кожна нація відповідно до міжнародного права прагне до своєї самостійності і незалежності, духовного і матеріального розвитку, без чого немає і розвитку індивідуальності, стане зрозумілим: державна самостійність є головною умовою існування нації, а державна незалежність – ідеалом міжнаціональних відносин [6, с. 45-46; 7, с.174-182; 9, с.38-42; 13, с.27-34].

По-четверте, «... виникає питання, чи визволення національне можливе для нас», адже український народ перебуває «у становищі зрабованої нації? Відповідь М. Міхновського: хоча з часу Переяславського договору спостерігається політичний і культурний занепад,

«республіканська свобода нівечеться», все-таки надія відроджується, виникає ідея «нової України». Отже, національне звільнення і можливе, і необхідне: «на нас лежить ... обов'язок розбити путі рабства» [16, с.5-155].

Рушійною силою цього процесу, на думку мислителя, повинна стати українська інтелігенція, девізом якої буде: «Одна, єдина, нероздільна, вільна , самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі»[9, с. 153], тобто включаючи Дон і Кубань, населені вихідцями з України. За М. Міхновським, це буде «держава одноплемінного державного змісту» Таким чином, йдеться про етнічну державність, ідею національного солідаризму.

Зрозуміло, що такий підхід не враховував політичні і соціально-економічні реалії в тодішній Україні, зокрема, несформованість української нації, незавершеність її станової стратифікації, зростання питомої ваги пролетаріату в Росії, панування соціалістичних ідей серед національної інтелігенції, тому він не мав реальних перспектив [3, с. 368]. Заслуга автора «Самостійної України» полягає в тому, що він першим у ХХ ст. сміливо порушив питання про можливість і необхідність відродження української державності.

Отже, осмислюючи політико-правову доктрину Миколи Міхновського з позицій сьогодення, можна побачити, що він першим порушив питання про можливість і необхідність відродження української державності. Сьогодні очевидно, скільки ще потрібно зробити для реалізації політичної суб'єктності України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: «Академвидав», 2003. 656 с.
2. Бойко О. Державність // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю.Шаповал (заст.голови) та ін. К.: Парламентське вид-во, 2011. С.205.
3. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної нації XIX – XX століття. – Київ: Yakaboo Publishing, 2019. - 656 с.
4. Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України. Київ : Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
5. Демиденко Г.Г. Історія вчень про державу і право: Підручник для студ. вищих навчальних закладів. Харків: Консум, 2007. 432 с.
6. Медвідь Ф. Микола Міхновський як речник української національної ідеї // Мандрівець. Видання «Наукових записок Національного університету «Києво-Могилянська Академія».: Тернопіль: Мандрівець, 2001.: №3–4 (32–33). С. 45 – 46.
7. Медвідь Ф.М., Мурдій А.А., Ярмоленко В.М. Соборність України: політико-правовий дискурс // День Соборності України: історико-політологічні дискусії :зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2023. Вип. 10. 294 с.С.174-182.
8. Медвідь Ф.М., Мурдій А.В., Шаповалова О.В.Українська державність: питання теорії та історіографії // Збереження національної ідеї та національної самосвідомості

українського народу в контексті історичних подій XX–XXI століть : зб. наук.пр. Хмельницького ін-ту МАУП. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2022. Вип. 15. С.152-160.

9. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Бурлака А.А., Шаповалова О.В. Соборність України: історико-правовий вимір // *Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference : Peculiarities of the manifestation of science in the academic subject.* Lyon, France, 06–07 February. 2023. Pp. 38-42. URL: <https://intersci.eu/events/peculiarities-of-the-manifestation-of-science-in-the-academic-subject/>. С.38-42.

10. Медвідь Ф.М. Українська державність: проблеми консолідації українського суспільства (питання теорії та історіографії) / Ф.М.Медвідь, А. В. Мурдій, О.В. Шаповалова // «Українська державність: від витоків до сьогодення»: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 07 грудня 2022р). Київ., 2022. С.38-42. 336 с.

11. Медвідь Ф.М., Чорна М. Ф., Світановська Т. О.Микола Міхновський як ідеолог і теоретик української незалежності (до 150-річчя від дня народження) //«Глобалізація українського законодавства як результат війни Російської Федерації проти України»: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. К.: ДУІТ, 2023. 266 с. С.251 – 262.

12. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Політико-правова доктрина Миколи Міхновського (до 150-річчя від дня народження) //Юридичний вісник України. 2023. №15-16(1447 - 1448). 17-30 квітня. С.34-37.

13. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний як фундатор геополітичної доктрини

України (до 400-річчя Хотинської битви) // Боротьба українського народу за ідентичність та державність через призму століть (до 400-річчя Хотинської битви та 100-річчя національно-визвольного руху на територіях Поділля початку 20-х років XX століття)/ Матеріали міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції. 3 грудня 2021 р., м.Бар Вінницької області. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2022. 148 с. С.27-34.

14. Міхновський М. Самостійна Україна // Націоналізм: Антологія /Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. С.147-160.

15. Мірчук П. Микола Міхновський, апостол української держави. Філадельфія, 1960.

16. Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. К.: Смолоскип, 2003. XX + 890 с.

17. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. В.І. Танцюри. К.: Вид.центр «Академія», 2002. 488 с.

18. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.-Х.: Право, 2008. Т.1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми функціонування і розвитку правової системи України / за заг. ред..М.В. Цвіка, О.В. Петришина. 728 с.

19. Sergiy Rybchenko, Olga Kosytsia, Tetiana Pluhatar, Vladyslaw Chalchynskyi, Ftdir medvid. The impact of globalisation on constitutional processes in Ukraine: Social consequences of the adaptation of legislation of Ukraine to European standards //Social & Legal Studios. 2024. Vol. 7, No. 3.C.214-222.

20. Розвиток філософської думки в Україні:

навч. посібник; [за заг. ред. проф. Ю.М. Вільчинського]. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 327 с.

21. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ століття). Київ : Парапан, 2002. 396 с.

22. Сосновський М. Микола Міхновський і Дмитро Донцов – речники двох концепцій українського націоналізму // Зустрічі. 1991. № 2.

23. Терлюк І. «Держава» і «державність»: до проблеми теоретико-правового та історико-правового змісту понять в контексті українського (національного) державотворення // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 8. № 1. С. 17–28.

24. Терлюк І.Я. Українська національна державно-правова традиція (друга половина ХVІ – початок ХХ ст.) [монографія]. Львів : ТзОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 392 с.

25. Указ Президента України №423 від 24 серпня 2021 року. Про День Української Державності.

26. Українська державність у ХХ столітті: Історико-політологічний аналіз. Київ : Політична думка, 1996. 448 с.

Медвідь Ф.М.,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук, докторант, академік
(м.Київ)*

Висоцька О.А.,
*Здобувачка
(м.Київ)*

Чорний Е.В.,
*докторант
(м.Київ)*

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

22 січня в день проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки Україна відзначає День Соборності відповідно до Указу Президента України «Про День Соборності України» від 13 листопада 2014 року № 871.

Сама ж ідея Соборності генетично закладена в українцях з давніх-давен. Від часів феодального дроблення Київської Русі вона стала однією із запорук збереження нашої державності та національного самоусвідомлення. У найважчі часи національної історії кращі сини України-Русі озброювалися нею для боротьби з ворогами. Ідея соборності немислима без ідеї державності, без національного поступу, бо в нашому народі ніколи не затухала ватра надії на відновлення державотворчого життя і відчуття належності до великої соборницької та єдинокровної нації [17,

с.12-13;16, с.93-98]. Навіть будучи поділеними між кількома чужинними державами українці завжди вірили і сподівалися на національне об'єднання. Після більш як століття по ліквідації Гетьманщини український народ був поділений між двома імперіями – Австро-Угорською та Російською [20, с. 42-52; 1].

Сам термін «соборність» у загальному розумінні означає єднання людей на основі толерантності, свободи, демократії, віротерпимості й культури в широкому розумінні цього слова, тобто культури політичної, правової, моральної, релігійної атеїстичної, міжнародних відносин тощо. Термін традиційно вживається в науці та політичній практиці як відображення процесів згуртування споріднених ідеологічних і суспільно-політичних рухів. Про це свідчить, зокрема, використання терміну «соборність» для визначення об'єднавчих конфесіональних процесів християнства, мусульманства, іудаїзму та інших світових релігій, а також реалізація політичної стратегії імперських супердержав (Римська імперія, Візантія, Російська імперія, Радянський Союз та ін.). Ідея соборності у новітні часи стала пов'язуватися з консолідаційними етнонаціональними процесами, становленням і розвитком національної державності. Питання соборності, зокрема в доктрині і практиці ідеологів українського націоналізму, зокрема, Д. Донцова [21, с.155-175] і М. Міхновського [18, с.34-37].

Загалом, на думку проф. Луцького М.І. в українській державно-правовій думці можна виокремити чотири ключові етапи у процесі становлення ідеї соборності, як засадничої ідеї на шляху відновлення чи утвердження національної держави:

1. Етап становлення – друга половина XIX – початок XX

ст. (формування цілісної концепції, її практичне обґрунтування, а також пошук точок взаємодії між державницькими ідеями представників Галичини та Наддніпрянщини).

2. Етап організаційного і юридичного оформлення – період національно- визвольних змагань 1917-1921 рр. і зокрема Акт Злуки 22 січня 1919 р. (вперше юридично, більшість українських земель, що були інкорпоровані іноземними державами об'єдналися в єдину незалежну державу – Українську Народну Республіку. Не зважаючи на формальність у практичній площині цього об'єднання, воно мало ідеологічне значення адже закріпили у свідомості пересічних українців концепт єдності усіх етнічних земель).

3. Етап декларативного оформлення соборності – час функціонування Карпатської України та Української Самостійної Соборної Держави створеної Актом відновлення української державності 30 червня 1941 р. (Не зважаючи на те, що ідея соборності узгаданий період не була реалізована, вона була ключовою у правових ідеях, як діячів Карпатської України, так і лідерів націоналістичного руху, які проголосивши акт відновлення державності розглядали його першим етапом до єдності усіх етнічних українських земель у складі незалежної держави).

4. Етап державного утвердження – після 1991 року. Проголошення незалежності України і прийняття Конституції 1996 р. стало підсумком усіх державницьких устремлінь українців, у яких ідея соборності була ключовою і визначальною [3, с.49].

Економічна безпека України в умовах євроінтеграції базується на міжнародному досвіді та нормах, встановлених

міжнародними організаціями, де Україна активно співпрацює з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами. В умовах деокупації, яка виступає як процес в царині політико-правового фронту з питань протидії російській агресії, відновлення територіальної цілісності України, захисту прав громадян України в умовах війни й окупації та притягнення до юридичної відповідальності держави агресора, а також осіб і організацій, винних у скоєнні воєнних злочинів, колабораційній та іншій антидержавній діяльності [2, с.1-224] аналіз економічної безпеки в умовах нової соціальної реальності набуває особливого значення.

Економічна безпека, як зазначається в Концепції Національної безпеки України, - це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість: а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу; б) зберігати або швидко оновлювати виробництво в умовах припинення зовнішніх поставок або надзвичайних ситуацій внутрішнього характеру; в) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов [19], яка з прийняттям ЗУ «Про основи національної безпеки України»(2003) втратила чинність. Не знаходимо ми розділу, присвяченому економічній безпеці і в новому нині діючому ЗУ «Про національну безпеку України»(2018) і лише Стратегія національної безпеки України (2020) констатує наявність проблем, зокрема і в економічній сфері (пар.53.54) та зобов'язує виконавчий орган (КМУ) на основі Стратегії розробити цілий ряд стратегій, зокрема, Стратегію економічної безпеки [22].

Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає в себе такі складові: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, соціальна, демографічна, продовольча [24]. Економічну безпеку, на наш погляд, можна визначити як стан захищеності економіки, коли сукупність державних і суспільних гарантій забезпечує її сталий розвиток, захист пріоритетних інтересів народу, джерел його матеріального і духовного розвитку від внутрішніх і зовнішніх загроз [4, с. 11-15]. Вартує зазначити, що автори вже неодноразово зверталися до проблеми економічної безпеки держави [5, с.155-161; 6, с.141-143; 7, с.38-39; 8, с.29-32; 10, с.39-43; 11, с.175-179;12, с. 120-123; 13, с. 129-135;14, с.22-30; 15].

Заслужують на увагу підходи стосовно об'єкта (об'єктів) економічної безпеки: за першим підходом до таких об'єктів включаються держава, її економічна система та всі її природні багатства, суспільство з його інструментами, установами, фірмами, кожна конкретна особа; за другим – виокремлюються об'єкти економічної безпеки – економічні інтереси як втілення економічних відносин, та об'єкти забезпечення економічної безпеки – матеріальні та нематеріальні об'єкти економічних відносин [23, с.151-152; 9, с.262-269].

Отже, необхідність розбудови системи економічної безпеки в Україні обумовлена об'єктивною потребою у створенні комплексу противаг існуючим реальним загрозам в економічній сфері. Зокрема, це стосується забезпечення надходжень до бюджету податків, зборів та обов'язкових платежів; стабілізації стану фінансово-бюджетної дисципліни;

зменшення кількості та обсягів фінансово-бюджетних порушень; вдосконалення системи відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення координуючої та спрямовуючої ролі держави у системі фінансового контролю. Необхідним є також розмежування функцій та повноважень у сфері державного фінансового контролю, чітке їх визначення для зовнішніх і внутрішніх органів і структурних підрозділів державного фінансового контролю. Тут потрібен чіткий, законодавчо встановлений розподіл функцій, процедур, а також визначення механізму взаємодії та координації з питань державного фінансового контролю, так як державний фінансовий контроль виступає одним з дієвих інструментів збереження економічної безпеки держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гай-Нижник П.П. Українська держава: суспільно-політична модель і соціально-економічний лад в теорії та ідеології ОУН-б (1940-1990 рр.). К.: Крок, 2020. 432 с.

2. Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) /Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. 224 с.

3. Луцький М.І. Ідея соборності у державних еконцепціях українців ХХ ст. // Науково-інформаційний вісник Івано-

Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. №10(22), 2020.С.47-55.

4. Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Чорна М.Ф Економічна безпека України в умовах євроінтеграції // International Scientific-Practical Conference Economic Development Strategy in Terms of European Integration:Conference Proceedings, May 27, 2016. Kaunas: Baltija Publishing. С.11-15.

5.Медвідь Ф.М., Медвідь А.М. Бухгалтерський облік як мова бізнесу: деякі питання історії та теорії // Історія української науки на межі тисячоліть: Збірник наукових праць / Відпов. редактор О.Я. Пилипчук. Вип.23. К., 2006. С.155-161.

6.Медвідь Ф.М. Бюджетно-податкова політика в період політичної модернізації крізь призму загроз національним інтересам України // Бюджетно-податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку). Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. (20-22 грудня 2001 року). Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. С.141-143.

7.Медвідь Ф.М., Біленчук П.Д. Економічна безпека України в контексті небезпек, ризиків і загроз національним інтересам України: політико-правові та соціально-психологічні засади // Економіка. Фінанси. Право. 2009. № 5. С.38-39.

8.Медвідь Ф.М., Біленчук П.Д. Економічна безпека України в контексті небезпек, ризиків і загроз національним інтересам України: політико-правові та соціально-психологічні засади // Економіка. Фінанси. Право. 2009. № 6. С.29-32.

9.Медвідь Ф.М. Національні економічні інтереси України, їх пріоритети, загрози і небезпеки в системі регіонального розвитку держави // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН

України. К., 2009. Вип. 44 (підсекція « Курасівські читання». С.262-269.

10. Медвідь Ф.М., Медвідь Я.Ф. Фінансова безпека України в умовах глобалізації // Фінансове право у XX сторіччі: здобутки та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 4-7 жовтня 20011 року. Ч.І./ НДІ фінансового права. К.: АЛЕРТА, 2011. С.39-43.

11. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Економічна безпека України в умовах глобальної нестабільності // Становлення і розвиток української державності: [зб. наук. праць] / МАУП. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. Вип.13: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності», 26 березня 2015 р./ редкол.: А М. Подоляка (голова) [та ін..]. 2015. С.175-179.

12. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Фінансова безпека України в умовах нової соціально-економічної реальності // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 березня 2016 р./ Національний університет ДПС України, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи. Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. С.120-123.

13. Медвідь Ф. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України // Вісник УАДУ. 2003. №3. С.129-135.

14. Медвідь Ф.М. Економічна безпека України крізь призму небезпек і загроз національним та національно-

державним інтересам України: політико-правові засади// Малий і середній бізнес. Економіко-правовий науково-практичний журнал. 2003. № 1-2. С.22-30;

15. Медвідь Ф.М. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України // Юридичний Вісник України. 2007. №9-10. 3-16 березня.

16. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В. Філософсько-правовий вимір ідеї соборності України // Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму. Матеріали IX Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16-17 квітня 2021 р./ О.М. Сич. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2021. С.93-98.

17. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Ідея соборності України: політико-правовий дискурс // Юридичний вісник України. 2025. № 2 (1536), 16–31 січня. С.12-13.

18. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Політико-правова доктрина Миколи Міхновського (до 150-річчя від дня народження) // Юридичний вісник України. 2023. №15-16 (1447-1448). 17-30 квітня. С.34-37.

19. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.97 р. № 3/97 // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 10. ст.85.

20. Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: Т.ІІІ. Рік 1919. К.: Світогляд, 2010. 453 с.

21. Сич О. Соціально-консервативний націоналізм: теорія і політика. Івано-Франківськ: Вид-во «Лілея НВ», 2019. 544 с.

22. Указ Президента України №347/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

23. Чеховська М.М., Лісовська О.Л. Економічна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч. пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М. Кислого і М.П. Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. 304 с. С.151-177.

24. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: суть і напрями забезпечення. К.: НІСД, 1997. 144 с.

Никитюк С.,
старший викладач
(м. Кам'янець-Подільський)

ВИДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Традиційні методи і форми роботи та самостійної діяльності потребують модифікації та новітніх переосмислених рішень. Цей факт пов'язаний із впровадженням інформаційних та інтерактивних педагогічних технологій у навчальний процес, відкриває можливості для самостійної діяльності учнів, формування в них здатності до самоорганізації та самонавчання.

Останнім часом шкільна освіта постійно зазнає серйозних змін, зміст і цілі яких зумовлені пошуком нової освітньої парадигми у відповідь на нові суспільні тенденції. В основу шкільної реформи покладено принцип пріоритету особистості, а засобами досягнення цієї мети є гуманізація, гуманітаризація та диференціація освіти.

Розвиток здатності учнів до самостійної роботи на заняттях з англійської мови є важливою частиною навчального процесу. Завдання кожного вчителя - навчити учнів вчитися, самостійно здобувати знання, вдосконалювати свої вміння та навички. Це досягається шляхом озброєння учнів навичками виконання завдань, розробки конкретних алгоритмів опрацювання певних матеріалів та підготовки відповідних наочних посібників для занять, щоб вони завжди були перед очима учнів [1].

Важливість проблеми пошуку ефективних шляхів активізації самостійної роботи частково зумовлена тим, що здатність до самостійної роботи формується під час навчання в закладі загальної середньої освіти. У зв'язку з цим особливо важливим є усвідомлення того, що самостійна робота - це не лише засвоєння знань і способів їх отримання, але й виконання інших видів навчальної роботи.

Отже, самостійна робота – це такий засіб навчання, який: у кожній конкретній ситуації засвоєння відповідає конкретній дидактичній меті та завданням; формує в учнів на кожному етапі їх руху від незнання до знань необхідний обсяг та рівень знань, навичок і умінь для розв'язання відповідного класу пізнавальних завдань, поступового просування від нижчих до вищих рівнів розумової діяльності; сприяє виробленню в учнів психологічної готовності до самостійного систематичного поповнення своїх знань і вироблення умінь орієнтуватися в потоці наукової та суспільної інформації; є найважливішим знаряддям педагогічного керівництва та управління самостійною пізнавальною діяльністю учня в процесі навчання [2].

Аналіз використаних джерел засвідчив, що проблемою видів самостійної роботи опрацювання матеріалу під час вивчення англійської мови займалися, як вітчизняні так і зарубіжні вчені, такі як: Буряк В. К., Бухлова Н. В., Вакуленко Н. Л., Дичківська І. М., Корнева Л. П., Ніколаєва С. Ю., Brown H. D., Coombe Ch.

Організація самостійної навчальної діяльності учнів під час аудиторних занять є одним з найпростіших і перевірених практикою методів підвищення ефективності аудиторних занять та активізації пізнавальної діяльності учнів. Вона посідає

особливе місце в сучасному навчанні, оскільки учні здобувають знання переважно в процесі особистої самостійної навчальної діяльності [1].

Творча самостійна робота є вінцем системи самостійної діяльності учня, яка дозволяє йому фундаментально оволодіти новими знаннями та підвищити здатність до самостійного пошуку знань. Психологи вважають, що розумова діяльність учнів при вирішенні проблемних творчих завдань подібна до діяльності творчих і наукових працівників. Такі завдання є одним з найефективніших засобів формування творчої особистості.

У педагогічній практиці кожен вид самостійної роботи представлений різними типами завдань, що використовуються в системі аудиторної та позааудиторної роботи. Назвемо ті із них, що стосуються уроків англійської мови.

1. Робота з книгою. Маються на увазі завдання з використанням текстового та графічного матеріалу підручників: переказ основних положень тексту; складання плану відповідей за текстом; складання стислого конспекту тексту; пошук відповідей на раніше поставлені завдання до тексту; аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація матеріалу з декількох джерел. Тут можна використовувати першоджерела, довідники, науково-популярну літературу, конспекти та резюме.

2. Вправи: тренувальні, на відтворення та демонстрацію, формулювання завдань і проблем та їх розв'язання, рецензування відповідей інших учнів, оцінювання їх виконання, вправи, спрямовані на розвиток практичних навичок.

3. Різноманітні самостійні тести, вікторини, диктанти, твори.

4. Підготовка доповідей та рефератів, презентацій.

5. Виконання індивідуальних та групових завдань.

Більшість з перерахованих видів самостійної роботи можуть бути використані для різних рівнів самостійної діяльності учня [2].

Так, самостійна робота включає в себе різноманітні види активної роботи учнів, такі як виконання домашніх завдань, самостійне опрацювання навчального матеріалу, виконання практичних завдань, підготовку до занять та інше. Ця форма роботи сприяє розвитку критичного мислення та самоорганізації, глибокому засвоєнню матеріалу, а також підвищенню мотивації до навчання.

Питання самостійної роботи учнів в наш час набуває особливої актуальності. Це зовсім природно, оскільки однією з необхідних умов успішного навчання є розвиток у учнів навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом. Крім того, самостійна робота учнів у навчальному процесі визнається як найбільш універсальна форма навчальної діяльності на психологічному рівні. У цьому контексті самостійність виявляється від найпростіших форм, таких як усвідомлення власних методів діяльності та використання зразків, до вищих форм, пов'язаних з творчістю [3].

Самостійна робота - це важлива складова навчального процесу, що сприяє розвитку самостійності, вміння самостійно засвоювати знання та розв'язувати завдання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Методика формування міжкультурної іншомовної

комунікативної компетенції: Курс лекцій: навч.-метод. посібник для студ. мовних спец, осв.-кваліф. рівня «магістр». За ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2011. 334 с.

2. Калінцова В.В. Самостійна робота учнів на уроках англійської мови: URL: https://kalintsova.ucoz.net/publ/metodichna_robota/samostijna_robota_uchniv_na_urokakh_anglijskoji_movi/1-1-0-2.

3. Трубачова С. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учні. Рідна школа, 2001. № 1. 23 с.

Небесний О.О.,

здобувач освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: Парандій В.О.,

кандидат історичних наук, доцент

(м.Хмельницький)

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ У БОРОТЬБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ (1939-1945 РР.)

російсько-українська війна, що розпочалася навесні 2014 р., мобілізувала на захист держави українців усього світу. Поряд з українськими громадськими ініціативами з перших його днів у цю діяльність активно включилася українська еміграція. Окрім збору пожертв і їх відправки в Україну, її представники не менш активно чинили громадсько-політичний тиск на російські дипломатичні представництва з вимогою припинення агресії проти України та на уряди країн свого проживання й міжнародні організації з вимогою введення економічних та політичних санкцій проти країни-агресора. Цей факт актуалізував потребу всебічного наукового вивчення української еміграції, а зокрема, її політичної частини. Здебільшого вона була сформована у міжвоєнний період ХХ ст. з представників українського національно-визвольного руху.

Друга хвиля еміграції українців охоплювала період між Першою і Другою світовими війнами у ХХ столітті і була зумовлена поєднанням соціально-економічних та політичних причин. Емігрували в основному ті українці, які зі зброєю в

руках боролися проти радянської влади, підтримували Центральну Раду, Директорію, Гетьманат. Вони виїздили до Польщі, Чехословаччини, Австрії, Румунії, Болгарії, Німеччини, Франції, США та Канади.

Друга світова війна, як і перша, давала українцям шанс на об'єднання та відновлення власної держави. На еміграції найактивніше діяли екзильний Державний центр УНР, ОУН, Гетьманський рух.

Існує багато міфів і стереотипів навколо діяльності ОУН і, зокрема, навколо їх військової політики. ОУН дуже велику увагу приділяла саме військовому вишколу у підпіллі, в еміграції. Вони створили військовий штаб ОУН на чолі з генералом Миколою Капустянським куди входило багато військових з досвідом. ОУН готувалася до війни, до повстання. [1]

Вересень 1939-го кардинально змінив розклад сил. Німеччина напала на Польщу, польська держава впала, а Україна, за результатами пакту Молотова – Ріббентропа, була розділена між Радянським Союзом та Третім Рейхом.

Під окупацією Радянського Союзу опинились майже всі етнічні землі українців. Перед оунівцями, затиснутими між комуністичним та нацистським тоталітарними режимами, виникли абсолютно нові завдання. Вони не у всьому погоджувались, мали різні погляди, проте продовжували шукати шляхи здобути незалежну державу в таких екстремальних умовах. Лідером ОУН(б) став звільнений з польської в'язниці Степан Бандера.

На зламі 1942-43 років було ухвалено рішення про формування постійного військового угруповання – УПА. УПА –

єдина армія в Другій світовій, яку створили самі українці заради захисту українців. І без будь-якої зовнішньої допомоги.

ОУН і УПА в глобальному сенсі не були світовими гравцями. Але це був рух та ідеологія, які запропонували Україні на локальному рівні третю альтернативу, у порівнянні з новою нацистською Європою і радянською світовою революцією. Цілком очевидно, що ця альтернатива під назвою «незалежна Україна» вступала в конфлікт з локальними проектами Польщі, Румунії, Угорщини, СРСР та іншими, які передбачали включення територій України до їх держав.

Діяльність ОУН відмінна від діяльності ДЦ УНР та Гетьманського руху тим, що вела активну боротьбу, як на території України так і у еміграції.

Організований Гетьманський Рух бере свій початок з 1920 року коли українськими консервативними колами в еміграції, що згуртувалися навколо Вячеслава Липинського, було створено Український Союз Хліборобів Державників. На той час Липинським вже було вироблено ідеологію новітнього українського монархізму. Невдовзі на чолі цього Руху став колишній Гетьман України Павло Скоропадський, який уособлював собою нового національного монарха і відродження існування українського державницького консерватизму.

На початку 1930-х років між Скоропадським та Липинським виникли певні розбіжності щодо існування руху, і єдиний «Союз» розколовся. Прибічники гетьмана об'єдналися в «Союз гетьманців-державників».

Відомо, що в міжвоєнну добу гетьманська еміграція розгорнула розгалужену політичну діяльність у ряді країн Європи, Азії й Америки, що входили в обидва ворожі блоки, між

котрими розпочалася та тривала Друга світова війна. [2]

З приходом до влади націонал-соціалістів життя Скоропадського ускладнилося. Він мав кілька зустрічей з Адольфом Гітлером – ще до того, як той став канцлером. Проте це спілкування не мало наслідків. Значно частіше в гетьманському будинку бували консервативні німецькі політики й офіцери-монархісти, критично налаштовані до Гітлера.

Протягом 1938-41 років Скоропадський намагався згуртувати всі українські сили в діаспорі. Попри протистояння між гетьманцями й оунівцями, Павло Скоропадський сприяв звільненню з німецького ув'язнення лідерів уже розколотої ОУН Андрія Мельника та Степана Бандери. [3]

Ще однією із еміграційних структур, яка уособлювала прагнення українців до незалежності був Державний центр УНР.

Більшість очільників Державного Центру пов'язували позитивні перспективи незалежності України з війною Німеччини проти радянського союзу. У своїх зовнішньополітичних розрахунках еміграційний уряд опирався на досвід двадцятирічної давності та нові реалії в світі.

У перші тижні війни урядовий центр УНР перемістився з Варшави до Парижу. Державний Центр провадив активну дипломатичну діяльність, зокрема у 1940 році діячі уряду передали меморандум, щодо відновлення української самостійної держави, представникові президента США у Європі та урядам Франції і Англії. Натомість союзники – Англія, Франція, Польща, що були стурбовані німецькою загрозою орієнтувалися на Радянський Союз, тому відновлення вільної України не входила до їхніх планів.

На початку 1942 року була здійснена одна з небагатьох

спільних акцій Президента УНР Андрія Лівницького та лідера одного з напрямів ОУН Андрія Мельника. Вони звернулися з нотою протесту до Адольфа Гітлера щодо ситуації в окупованій німецькою владою Україні. Період 1942-44 років в історії еміграційного уряду за практичної відсутності джерел важко відтворити. [4]

Друга світова війна, з якою очільники українського еміграційного уряду пов'язували свої плани на відновлення незалежної української держави не призвела до очікуваних результатів. Більше того, сам Державний центр виявився майже виключений із політичної діяльності, особливо на другому етапі війни. На відміну від ОУН, урядові УНР не вдалося організувати ефективну присутність на теренах України, у тому числі і військову.

Важко було сподіватися на ефективну роботу ДЦ на території України, оскільки за кілька десятиліть еміграції в силу багатьох причин, були втрачені зв'язки і можливості хоч якось впливати на ситуацію в Україні. З іншого боку, беззастережна ставка на зовнішні сили показала свою неефективність. Іноземні держави розглядали Україну, як людський, територіальний та матеріальний ресурс у здійсненні власної політики, а не як суб'єкт міжнародних відносин. Спроби ДЦ УНР заручитися підтримкою Німеччини були невдалими. Уряд упродовж війни так і не отримав чіткого сигналу від німецьких офіційних кіл щодо підтримки відновлення незалежності України. Події весни 1945 року дали поштовх до реальних спроб щодо відновлення роботи уряду УНР.

Друга світова війна засвідчила, що і ДЦ УНР, і інші політичні середовища у довоєнному форматі самоізоляції себе

вичерпали. Перед українцями на еміграції, для розгортання подальшої боротьби стояло завдання політичної та організаційної консолідації. Поступово налагоджувалася співпраця між галичанами і наддніпрянцями, з'явилася нова хвиля еміграції з УРСР. Світ змінився і еміграційному урядові УНР слід було шукати свою нову якість у біполярному світі.

На жаль три провідні українські політичні групи у еміграції – ОУНівці, гетьманці та республіканці-УНРівці у період Другої світової війни поборювали одне одного, змагаючись за вплив на українську еміграцію, що негативно позначалося на результатах спільної боротьби.

Враховуючи досвід минулого українцям не можна допустити втрати власної держави сьогодні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шурхало Д. «Держава від першого села»: як ОУН готувалася до Другої світової війни. 18.04.2020 р. Електронний ресурс. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30563362.html> (дата звернення: 30.11.2024 р.)

2. Потульницький В. Дипломатія Павла Скоропадського (Військово-дипломатичні стосунки гетьмана з острівними монархіями у 1926-1943 pp.). Х., 2014.

3. Ковальчук М. Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації. Історична правда. Електронний ресурс. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/04/29/152371/>

4. Яблонський В. Державний центр УНР в роки другої світової війн. Наукові праці Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка: Історичні
науки. Том.24. С. 327-337.

Оліх Г.І.,
викладач-методист
(м.Хмельницький)

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (БЕРЕЗЕНЬ 2022 – ГРУДЕНЬ 2024 РР.)

Військовий стан, запроваджений в Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації 24 лютого 2022 року, суттєво вплинув на всі сфери економічного та фінансового життя країни. Виникла необхідність оперативного реагування на економічні виклики, зокрема забезпечення фінансової стійкості держави, підтримки бізнесу, залучення міжнародної допомоги та ефективного управління борговими зобов'язаннями.

Фінансова система країни зазнала потрясінь: різке падіння ВВП у 2022 році, інфляційний тиск, девальвація національної валюти, зниження податкових надходжень та підвищення навантаження на бюджет у зв'язку з військовими витратами. У цих умовах Національний банк України (НБУ) разом із урядом та міжнародними партнерами розробили та впровадили комплекс заходів для стабілізації економічної ситуації [1].

Аналіз основних інструментів фінансової стійкості, застосованих в Україні в умовах воєнного стану з березня 2022 року по грудень 2024 року, а також оцінка їх ефективності, охоплює питання макропруденційної політики, державної

підтримки підприємництва, реструктуризації державного боргу, випуску військових зобов'язань, міжнародної фінансової політики, допомоги бюджету та відмови від монетарного фінансування дефіциту [2]. Ці інструменти стали основними механізмами підтримки української економіки в умовах кризових ситуацій, забезпечивши відносну стабільність фінансового сектора та створивши передумови для економічного відновлення країни.

Таким чином, одна з головних складових фінансової стійкості України в умовах воєнного стану стала макропруденційна політика. Вона передбачала ряд заходів, спрямованих на стабілізацію банківської системи та запобігання системним ризикам, які могли виникнути у зв'язку з економічною нестабільністю. Національний банк України здійснював регулювання ліквідності в банківській системі, формував обліковий запис та проводив інтервенції на валютному ринку для підтримки курсу національної валюти. Також були введені тимчасові обмеження на валютні операції для захисту резервів держави, що дозволило зберегти контроль над економічною ситуацією.

Державна підтримка підприємництва ще одна складова стратегії забезпечення фінансової стійкості. Уряд розробив низку антикризових програм, спрямованих на підтримку малого та середнього бізнесу. Також, було впроваджено пільгове кредитування через державні банки, надано податкові канікули для підприємств, що постраждали від війни, а також організовано програму компенсації заробітних плат працівникам, які втратили роботу через зупинку виробництва,

що дозволило значно знизити рівень безробіття і зберегти соціальну стабільність.

Ще одним кроком стало управління державним боргом. Для зменшення тиску на бюджет та економіку було проведено реструктуризацію державного боргу, що дозволило відтермінувати погашення основної суми боргу та значно знизити витрати на обслуговування боргових зобов'язань у короткостроковій перспективі. Крім того, держава активізувала випуск військових зобов'язань, що забезпечили додаткові ресурси для фінансування витрат на оборону, не збільшуючи зовнішнє боргове навантаження.

Одним із найбільш потужних інструментів підтримки фінансової стійкості України стало міжнародне фінансування. Україна отримала значну підтримку від міжнародних партнерів, зокрема, від Міжнародного валютного фонду (МВФ) [3], Європейського Союзу [4], Світового банку [5] та інших країн-партнерів. Ці ресурси стали основою для фінансування дефіцитного бюджету, надання гуманітарної допомоги та забезпечення військових витрат. Важливим елементом цієї допомоги стала безповоротна фінансова допомога, яка забезпечила мінімальну стабільність економіки в умовах кризи.

Відмова від монетарного фінансування дефіциту бюджету стала ще одним кроком для стабілізації фінансової системи країни. Рішення утримуватися від друку грошей для покриття бюджетного дефіциту дозволило уникнути гіперінфляційних процесів, зберігши довіру до національної валюти та стабільність економіки в цілому.

Усі ці інструменти разом створили потужний механізм підтримки економіки, зберегли фінансову стабільність країни та

забезпечили базові умови для відновлення у післявоєнний період. Однак варто зазначити, що на шляху до повного економічного відновлення України будуть серйозні виклики, серед яких — відновлення інфраструктури, залучення інвестицій, реструктуризація ключових секторів економіки та реформа державних фінансів.

Отже, реалізація інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану дозволила Україні зберегти основні параметри економічної стабільності, попри величезні зовнішні та внутрішні виклики. Однак для подальшого розвитку та відновлення країни важливо зберегти стратегічний курс на макроекономічну стабільність, забезпечення національної безпеки та підтримку ключових секторів економіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Національний банк України. (2022). Макропруденційна політика та стабільність банківської системи в умовах військового стану. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Міністерство фінансів України. (2023). Державна підтримка підприємництва та антикризові заходи в умовах війни. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/>
3. Міжнародний валютний фонд. (2022). Міжнародна допомога Україні: відновлення фінансової стійкості під час війни. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/>
4. Європейський Союз. (2022). ЄС надає підтримку Україні в умовах військової агресії. Європейський Союз. URL: <https://europa.eu/>

Світовий банк. (2022). Фінансова підтримка України: заробіток стабільності та відновлення. Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/>

Романець З.О.,
кандидат психологічних наук, доцент
(м.Львів)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРОЗУМІННЯ МІЖ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННІЙ ПРОБЛЕМАТИКИ

Сьогодення війни у нашій державі вимагає мобілізації усіх життєвих сил народу України, а також єдності, згуртованості, порозуміння, яке, у свою чергу, ґрунтується на багатьох чинниках, головними з яких є довіра і прийняття відмінностей, особливостей, інших поглядів, потреб, реалій ментальності тощо.

Спочатку війни я як психолог, психотерапевт беру участь у декількох психотерапевтичних групах, в яких працюють тренери з Америки, Англії, Ізраїлю з метою допомоги українським психотерапевтам, які працюють у надзвичайних стресогенних умовах через війну Росії в Україні.

Також мені доводиться брати участь у соціодраматичній групі, яку проводять британські тренери, Ron Wiener і Diane Adderley, учасниками якої є українські психотерапевти, що проживають як в Україні, так і закордоном.

Соціодрама (англ. *sociodrama*) – метод дії, суспільно-політична гра, що полягає у драматургічному моделюванні проблемних соціальних ситуацій з метою зниження соціальної напруженості та групового протистояння, розв'язання міжгрупових конфліктів, подолання наслідків колективних

травм та вирішення інших соціальних завдань [3]. Вона дозволяє дослідити різні аспекти суспільного життя, особливості громадянської позиції, ідеологію, цінності, ментальність, рівень патріотизму різних соціальних груп, а також настрої переживання, погляди на суспільство і свою роль, позицію, статус у суспільстві [2].

Наша соціодраматична група, почала працювати іще перед початком війни, тобто, на сьогоднішній момент існує уже три роки, тому є можливість відслідкувати зміни, динаміку у переживаннях, настроях, мріях, сподіваннях учасників групи, а також динаміку як тривожних, песимістичних переживань, так і оптимістичних, обнадійливих тощо.

Важливо зазначити, що соціодраматична група стала, свого роду, лабораторією, в якій відображається уся складність ситуації у нашій країні через війну, особливості суспільних процесів і явищ, а також, в якій напрацьовуються можливості, способи і шляхи подолання зазначених негативних явищ через рольову взаємодію між учасниками групи, що, власне, зумовлюється методами проведення соціодрами [1,2].

Цікаво відзначити, що на соціодраматичній групі, яка відбулася 19 січня 2025 року було зроблено висновок учасниками групи, який ґрунтується на індивідуальному, особистісному досвіді щодо того, наскільки різними є громадяни нашого суспільства, як непросто нам порозумітися, більше того, виник метафоричний образ паралельних світів, в яких живуть різні люди.

Такого роду висновок у професійному середовищі соціодраматичної групи, може розглядатись як релевантний, оскільки для професійних психологів і психотерапевтів, якими є

учасники соціодраматичної групи, чи не найголовнішою професійною здатністю є емпатія, володіння емоційним інтелектом, тобто, розумінням переживань, поглядів, цінностей інших людей, здатність побачити світ очима інших людей.

Висновок щодо відмінностей між різними соціальними групами українського суспільства може слугувати позбавленню ілюзій щодо єдності громадян нашої держави, а відтак – спрямуванню зусиль на пошук чинників, що її підриває, а також пошуку засобів для її формування, підсилення тощо. Зокрема, якщо зробити зріз відмінностей соціальних груп в українському суспільстві, спираючись на певні критерії, які нас розділяють, можна зазначити наступне: до прикладу, громадяни західних регіонів України і східних регіонів України мали до війни достатньо відмінні погляди на єдність в тому числі і соборність України.

Війна змусила покинути свої домівки громадян зі сходу і переїхати в західні регіони України або за кордон, що вплинуло на їх світогляд, спосіб життя тощо. Існує відмінність між тими, хто залишився в Україні і, хто виїхав за кордон, відтак – їхні погляди, переживання, досвід війни може мати значні відмінності; значно відрізняються ті люди, в яких близькі і рідні служать в армії, знаходяться на передовій, в місцях безпосереднього зіткнення і бойових дій, і ті люди і родини, в яких таких, хто воює, немає; також відрізняються ті групи людей, ті сім'ї, в яких уже є втрати не тільки майна, домівки, але й втрати рідних і близьких від тих, в яких таких втрат немає; також є сім'ї, які через війну розлучилися, тобто, сім'ї зруйнувалися через те, що дружини з дітьми виїхали за кордон, а чоловіки залишилися в Україні.

Важливо зазначити щодо відмінностей іще довоєнного часу, що не менш як 60% населення України було таким, для якого російська мова була рідною в тому сенсі, що в родині розмовляли російською, дітей виховували в російськомовному середовищі, вони були долучені до російської культури тощо. У психологічному сенсі оволодіння рідною мовою означає, що первинні глобальні базисні кодування внутрішнього світу дитини у нейронних мережах її мозку відбулись через російську мову.

Людина мислить мовою, і не вимагається додаткових пояснень, що у структурі психіки кожної людини рідна мова відрізняється від тієї, яку вона вивчила, якою оволоділа пізніше, навчилася згодом або, яку навіть знає пасивно, тобто, чує її щоденно, але нею не розмовляє.

І та реальність, що в Україні, на жаль, так відбулося, а причини криються у різних чинниках, і, у першу чергу, що завжди була експансія Росії, і були тривалі часи заборони української мови загалом. Однак, для кожної конкретної особистості, історична правда, ідеї і наукові дослідження щодо того, звідки до неї прийшла російська мова в її розвитку з дитинства може створювати внутрішній конфлікт, свого роду, самозречення тощо. Однак важливо розуміти, що первинно закодований світ через мову насправді змінити нелегко.

У сьогоденні Соборність України ґрунтується на єдності, на спільності усіх громадян держави на тому, що об'єднує громадян держави, тому слід замислитись над громадянською ідентичністю. Визначити закономірності і чинники її формування, а відтак - організовано і цілеспрямовано її розвивати, плекати, зміцнювати тощо.

Контекст українського громадянства, патріотизму, з якого будується єдність українського суспільства, а відтак - і соборність України в особистісному світоглядному розумінні її громадян є взаємопов'язаними.

Видається слушним навести результати невеличкого опитування студентів-соціологів 3-го курсу Національного університету «Львівська політехніка», яке провадилось біля 30-ти років тому, напочатку незалежності нашої держави. Студентам було задано питання в контексті сформованості національної і громадянської ідентичності: «Як ви у собі відчуваєте українство?», тобто, «Як ви відчуваєте себе українцями, що означає для вас те, що ви українці? Метою було виявити, скоріше, не інтелектуально - ціннісні, світоглядні позиції, а глибинно-особистісні розуміння, відчуття внутрішнього ставлення студентів до власного громадянства, приналежності до українського народу.

Деякі відповіді були дещо несподіваними, неочікуваними. «Я пишаюся собою, тим, що я українець тоді, коли перемагає наша збірна з певного виду спорту, і, коли я бачу переможні рахунки на табло, прапор України і, коли звучить гімн нашої країни, я пишаюся тим, що я українець». Серед відповідей студентів була одна, яка здивувала, була надто несподіваною, в якій дівчина зазначила наступне: «Коли я думаю про те, що я українка, в мене це асоціюється з якоюсь незграбністю, недолугістю чи з чимось подібним». Було би цікаво і важливо дослідити відповіді на такого роду питання сучасної 20-ти річної молоді, тобто, після 30-ти років існування української держави, тим більше, після 3-х річної боротьби з

Росією у війни за державну незалежність і існування держави загалом.

Такого роду дослідження могли би виявити глибинні ставлення громадян України щодо себе, щодо бажання приналежати до української держави, до української нації.

Важливим є висловити ще одне психоаналітичне припущення щодо етнопсихологічних особливостей української нації. Через роки залежності, через відсутність власної держави, століття виживання за умов поневолення, загарбання, нав'язування чужого, притаманного поневолювачам, що від покоління до покоління передавалось як трансгенераційна травма, сформувався український народ, українська нація. І сьогоднішня війна з Росією показує, що боротьба триває, і йдеться про життя або геноцид українців, тобто, повне знищення.

Отже, такого роду реалії, в яких формувався український народ, українська нація, призвели до формування певних етнопсихологічних особливостей української нації, які можна визначити як своєрідність національної ідентичності[4], коли у народу недостатньо сформоване реалістичне уявлення про свої чесноти, здобутки тощо. За таких умов, виникає або надлишкове возвеличення української нації, надлишкове пишання історією, видатними постатями українського народу, з чим, загалом, є гаразд, оскільки ми можемо пишатися Т.Шевченком, Л.Українкою, І.Франком, іншими видатними митцями, художниками, письменниками, вченими.

Однак, йдеться про те, що у психіці кожного українця і української спільноти загалом, є тенденція або до фантастичного, ідеалістичного уявлення про велич української

нації з одного боку, а з іншого - виявляється комплекс меншовартості, невпевненості у собі. Тому, коли постає реальна необхідність вирішувати певні завдання державотворення, обрання стратегічного шляху розвитку, перспективних стратегій розвитку українського суспільства, виникає недовіра до себе, і, як наслідок - потреба попасти під чийось опіку, чийсь патронат, під чийось допомогу (зараз не йдеться про допомогу у війні, без якої немає можливості перемогти загалом) тощо.

Невпевненість у тому, що ми один з одним можемо творити нове безпечне надійне суспільство через недовіру до ближнього, до суспільства, до держави, яка повинна захищати, піклуватися і надавати належну підтримку, призводить до деструктивних і навіть протиправних тенденцій у поведінці не тільки окремих громадян, а й певних соціальних груп.

Можливо саме тому, коли виникає потреба подбати про себе, до прикладу, отримати пільги, відшкодування, зайнятися бізнесом тощо, можливим шляхом видається непрямий, нечесний, незаконний шлях, до прикладу, - шлях корупції.

Отже, важливим є оздоровлення нації, яке, як не парадоксально, закладається у боротьбі з Росією за виживання, закладається досвідом нашої незламності, жагою до життя, до самоідентифікації, до такого українського суспільства, в якому буде єдність, буде почуття, сформоване на здорових засадах, які пов'язані з реальними перемогами, досягненнями, можливостями бути разом в розбудові нового здорового, перспективного, сильного громадянського суспільства української держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Moreno J. L.* Who shall survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama / J. L. Moreno. Beacon, N.Y. : Beacon House Inc., 1953. cxiv; 763 p.

2. Sociodrama in a Changing World: An anthology of international developments / Ed. by R. Wiener, D. Adderley, K. Kirk. Raleigh, NC: www.lulu.com, 2011. 355 p.

3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0>

4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Українська ідентичність. Українство. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C

Столяренко О.В.,

доктор педагогічних наук, професор

(м.Вінниця)

Столяренко О.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Вінниця)

РОЗВИТОК ОСВІТИ УКРАЇНИ: ГУМАНІСТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний період розвитку суспільства, оновлення всіх сфер його соціального і духовного життя потребує якісно нового рівня освіти. В умовах державотворення в Україні, яка стала на шлях демократизації, відкритості та гуманістичних орієнтацій [2], поряд з питаннями про суспільний устрій постають проблеми чіткого визначення національної ідеї, ціннісних орієнтирів, виховного ідеалу, нових тенденцій в освітянській галузі, які б базувалися на міжнародних стандартах. Перший етап трансформації в країні завершено «завдяки інноваційному імпульсу, що надала «інформаційна хвиля «науково-технічного прогресу суспільства; прискорився темп цивілізаційного розвитку» [4]. Подальша логіка розвитку суспільства пов'язана з інноваційними реформами, перш за все, в освіті. Нові цілі її модернізації спрямовані на досягнення інтеграції, вищого рівня розвитку, що має відповідати потребам часу та особистості, яка має все необхідне для самореалізації в соціумі, що постійно змінюється.

В умовах інтеграції, глобалізації активного розвитку сучасного суспільства знань, нового інформаційного простору, здійснюється впровадження інноваційних технологій. Основоположним напрямом і основним фактором розвитку кожної особистості сьогодні є освіта і наука. Тобто, реформація повинна відбуватися першочергово саме в цих сферах, оскільки вона виступає серйозним дієвим фактором підвищення інноваційно- інтелектуального потенціалу країни. Законом України «Про Концепцію сталого розвитку України» у підрозділі «Освіта, наука та культура» передбачено, що на шляху країни до сталого розвитку особливе значення у створенні методологічних і технологічних основ економічних, соціальних та екологічних [2] перетворень належатиме освіті і науці. Що саме вони виступають провідними чинниками формування інтелектуального потенціалу нації та духовності громадян, визначають державну політику. Розвиток освітньої галузі в Україні, згідно з цим документом, спрямовується на утвердження в суспільстві принципів демократії, гуманізму, забезпечення якості підготовки фахівців на основі сучасних досягнень науки і технологій.

Актуальність проблеми технологізації освіти пояснюється бурхливим розвитком і розповсюдженням різноманітних інновацій, в тому числі і нових педагогічних технологій. Використання їх у освітньому процесі дозволяє викладачам впливати на мотивацію суб'єктів, реалізувати не лише теоретичну, а й практичну спрямованість професійної підготовки.

Саме тому перспективи розвитку освіти ми вбачаємо у руслі концепції сталого розвитку суспільства, що передбачає

встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом безпеки та інтересів майбутніх поколінь. Прихильники сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією XXI століття і, навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований прогрес цивілізації.

Сталий розвиток – це керований процес, основою якого виступає системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють швидко моделювати варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та обирати найоптимальніший із них.

Позитивні зрушення і досягнення декларують розвинені країни Європейського Союзу, США, Японія [4]. Але є й такі, які на перше місце висувають одну стратегічну мету – вижити. Саме вони провокують загрози (нестача продовольчих та інших ресурсів, бідність, насилля, жорстокість, війни, завоювання чужих територій), що поширюються до інших держав та їхніх регіонів. Близьке сусідство з ними формує загрозу екологічної кризи, а глобалізація, яка стрімко набирає обертів, сприяє загостренню економічних та соціальних небезпек, що зрештою торкаються й регіонального розвитку, зокрема. Тому таким актуальним сьогодні виступає завдання формування глобального гуманістичного світогляду, підготовка майбутніх фахівців у руслі цих тенденцій, виховання молодого покоління на основі ціннісного ставлення до людини, до природи [3].

Адже парадигма сталого розвитку включає в себе не лише вимоги до захисту довкілля, а й до встановлення

соціальної справедливості, викорінення расової й національної дискримінації [4].

Педагогам вкрай необхідні знання про інноваційні зміни в системі сучасної освіти, розуміння сутності педагогічних технологій, оволодіння інтерактивними формами і методами навчання, умінням аналізувати і оцінювати індивідуальні результати. Інноваційні технології навчання здобувають сьогодні в Україні все більше прихильників і використовуються в освітньому процесі і при викладанні різноманітних навчальних предметів. Вони показують нові можливості, які можна відобразити у факторі підвищення ефективності навчальної діяльності в цілому.

На даному етапі розвитку в Україні відбуваються інтеграційні процеси. Нерозривну єдність складають освіта, наука, виробництво [1]. Вони впливають на становлення нової системи знань, формування у молоді професійних компетентностей, гуманістичного світогляду, що відображається у зміні освітньої парадигми, що базується на концепції сталого розвитку сучасного суспільства. Інноваційні, інтерактивні технології, які використовуються, стимулюють пізнавальну, мотиваційну, практичну соціально ціннісну діяльність, самостійність і активність тих, хто навчається.

Нині в Україні відбуваються суттєві зміни у сфері морально-етичного виховання молоді, в якому важливу роль відіграють гуманістичні цінності. Модернізація вітчизняної освіти покликана забезпечити його відповідність вимогам сьогодення. В умовах сучасних викликів, війни і загроз суверенітету, й територіальній цілісності держави, тривалої кризи соціально-економічного, суспільно-політичного та

духовно-культурного життя, прагненні досягти достатнього рівня, визнання країни світовим співтовариством особливого значення набуває проблема розроблення та реалізації нової гуманістичної стратегії виховання на базі ціннісного ставлення до людини, що є пріоритетним фактором визначення перспектив розвитку динамічних і кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, турботи про його майбутнє.

Соціокультурна ситуація зумовлює позитивні тенденції виховання як полікультурного процесу, що реагує на всі новітні перетворення в соціумі. Головним завданням вихователя в період таких змін, є допомога в самореалізації, усвідомленні кожним учнем сенсу життя, власної цінності та поваги особистої гідності іншого, важливості толерантних взаємин, концентрації зусиль на формуванні гуманістичного світогляду, збереженні та примноженні вищих духовних надбань людства. Оновлення виховного потенціалу суспільства на основі загальнонаціональних цінностей сприяє досягненню визнання його важливості на рівні державної соціальної політики. Наш час характеризується зміною парадигмальних засад, обґрунтуванням морально-правових норм, доданням моноідеологічних установок на цілі виховання. Одночасно відбувається переосмислення і масове визнання таких ціннісних пріоритетів, як різноманіття стратегій в умовах варіативності виховних систем, підтримка авторських програм і проєктів у закладах загальної середньої освіти, нарощування потенціалу взаємодії суб'єктів соціокультурної сфери в реалізації різних за масштабами, функціональною специфікою і технологіями цільових соціально-педагогічних програм державного та

регіонального рівня. Загострення уваги на позитивних змінах, які свідчать про надійний курс на стійкий розвиток виховання як загальнонаціонального пріоритету, що одночасно означає становлення стабільної самодостатньої системи формування особистості, вимагає підкреслення того факту, що їх динаміка, нажаль, стримується уявленнями, традиційно сформованими в суспільній свідомості, про виховання як про компонент, який супроводжує навчання, як складову частину освітніх послуг. Проте, наукові дослідження і комплексні програми у сфері розробки фундаментальних і прикладних проблем виховання, а також успішні в багатьох регіонах України інноваційні пошуки його сучасної організації і моделювання сприяють поступовому нівелюванню вказаних вище обмежень і розширенню ціннісної соціальної бази виховання як відкритого соціокультурного процесу. Про це свідчать розроблені і запроваджені в практику державні, відомчі, міжгалузеві програми і концепції; етапні програмні розробки, спрямовані на охорону дитинства, забезпечення здорового способу життя, нормативних прав дітей і молоді. Сукупність цих акцій, без сумніву, здійснили певний вплив на розкриття творчого потенціалу виховної діяльності в закладах загальної середньої освіти, у сферах залучення шкільної молоді до різних видів соціально орієнтованої діяльності. Важливим є те, що виховний процес, який відроджується на нових ціннісних пріоритетах, акцентований на духовно-моральну сферу особистості, основу якої складають гуманістичні цінності і феномен громадянськості: суспільне благо і права людини, свобода вибору на базі усвідомленого дотримання законів, соціальна справедливість і рівність, моральність і чесність у будь-якій діяльності, патріотизм і

толерантність, що базуються на ціннісному ставленні до людини. Моральне становлення особистості, формування гуманістичного світогляду, підготовка до активної, творчої, соціально значущої життєдіяльності є важливою складовою розвитку суспільства і держави. Виховання (в широкому розумінні) – цілеспрямований процес формування інтелекту, фізичних і духовних сил особистості, підготовки її до життя, активної участі в трудовій діяльності, а у вузькому – систематичний і цілеспрямований вплив вихователя на вихованців з метою формування у них бажаного ціннісного ставлення до людей і явищ навколишнього світу.

Напрямами державної політики в галузі виховання учнівської молоді стали принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепціях національно-патріотичного, громадянського, позашкільної освіти і виховання, програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1–12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України», Конвенції ООН про права дитини. Закладена в цих документах методологія виховання надає пріоритет розвиненій особистості, її життєвому й професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості, відповідно до гуманістичних загальнолюдських і національних цінностей. В них визначено, що центром виховної діяльності є дитина, а метою – виховання і розвиток творчого потенціалу, соціальної активності гуманістично спрямованої особистості, формування системи її ціннісних орієнтацій; де вільний розвиток, цінність людини і природи виступають провідними пріоритетами.

Особливе місце в цих процесах посідає загальноосвітня школа. Саме тут учні отримують знання про навколишній світ, людину, її майбутнє. Вони мають розуміти, що проблема існування, цінності людського життя набуває в наш час особливої актуальності й гостроти завдяки ряду обставин. Перша пов'язана з одним з найвизначніших досягнень історії і культури – усвідомленням унікальності людини та її найвищої цінності. Друга зумовлена тим, що нинішнє покоління живе на зламі епох, що характеризується надзвичайно динамічними процесами. Це загибель і відторгнення застарілих форм існування, які чинять неймовірний опір, і формування нових цивілізаційних засад життєвладування. Науково-технічний прогрес не зменшив кількості проблем, але переконливо довів, що розв'язання багатьох із них можливе лише у процесі змін самої людини, що зумовлені формуванням планетарного гуманістичного світогляду. Прогресивна наукова думка стверджує, що глобальні проблеми, які турбують світову громадськість уже не одне десятиліття, можуть бути розв'язані за умови визнання пріоритету людини та умов її існування і повинні розглядатися, перш за все, у площині «людина–людина», а не «людина–техніка». Тому ХХІ століття характеризується удосконаленням людини і виховання, яке володіє технологічним компонентом впливу на довкілля і на саму особистість. У зв'язку з цим актуалізується потреба в ґрунтовному теоретико-методологічному аналізі й узагальненні перспективного педагогічного досвіду з проблеми гуманістичної спрямованості сучасної системи виховання, котра б протистояла деструктивним тенденціям в організації виховного процесу та

сприяла розробленню інноваційних виховних моделей, технологій, методик.

У системі виховного впливу на формування у молоді ціннісного ставлення до людини найважливішим є переорієнтація на максимальне впровадження інноваційних виховних технологій, залучення до української та світової культурної спадщини, розвиток демократичних традицій навчальних закладів, виховання базових гуманістичних цінностей (І. Бех їх називає «вершинними»). Вони характеризують ціннісне ставлення до людини, відображають його глибинний зміст, а також визначають якості, що забезпечують його оптимальну форму вираження: *любов до людей (гуманність)* /доброта, добродійність, привітність, турботливість, доброзичливість, щирість, референтність, конгруентність, рефлексивність/; *повага людської гідності* /толерантність, терпимість, поблажливість, прихильність, миролюбність, демократичність/; *великодушність* /порядність, добродушність, ввічливість, делікатність, поступливість, тактовність/; *милосердя* /чуйність, емпатійність, співчутливість, готовність допомогти, здатність до філантропії, самопожертви, щедрість/; *справедливість, моральна активність* /відповідальність, комунікабельність (уміння працювати з іншими), непримиренність до зла, рішучість і принциповість у протидії жорстокості і байдужості, чесність. Ціннісне ставлення до людини належить до складних моральних якостей. В його утворенні задіяна ціла низка простих, кожен з яких можна вважати різновидом лише якогось одного аспекту шанобливого ставлення до людини, його частковим проявом. Вправління в моральних вчинках, гуманній поведінці сприяє формуванню

особистісно-духовного ядра (системи базових цінностей), з допомогою яких відбувається досягнення вищого рівня морального розвитку, проявляється людяність у ставленні до іншого. *Ціннісне ставлення до людини* виступає у вигляді інтегративного, системного, багатовимірного, інваріантного утворення, що охоплює змістову інтелектуальну (пізнавально-когнітивну), емоційно-ціннісну особистісну, що розкривається з допомогою мотиваційного, емоційно-оцінювального і спонукально-регулятивного критеріїв, а також діяльнісно-практичну (операційно-результативну процесуальну) складову. Це універсальна, інтегрована якість гуманної особистості, що характеризується достатнім рівнем відображення в свідомості вихованців позитивної значущості доброзичливих стосунків у взаємодії з іншими людьми у процесі будь-якої діяльності; моральних знань, уявлень, переконань, гуманістичних мотивів, переживань, емоцій, почуттів, ціннісних орієнтацій і відповідних учинків, що виражають любов до людей; повагу людської гідності; толерантність; великодушність; милосердя; справедливість, моральну активність.

Аналітичний розгляд досліджуваної проблеми дозволив виявити, що гуманістичне реформування освіти кардинально відрізняється тим, що воно здійснюється не на основі державно-класових ідеологічних пріоритетів, а спирається на ідеї ціннісно-сміслового буття людини, логіку його історичного поступу, що передбачає повноцінний інтелектуально-духовний розвиток кожної особистості, її всебічну творчу самореалізацію, визнання ціннісного ставлення до людини важливим пріоритетом у цілеспрямованій виховній діяльності.

Зважаючи на те, що аналіз історичного шляху становлення педагогічної науки ми здійснювали в контексті розв'язання нею виховних проблем, за основу їх вичленення брали не формально-часові ознаки, а якісні характеристики науки про виховання, її внутрішню сутність, завдяки чому умовно виокремили два етапи її розвитку, дві експериментально-виховні стратегії: соціоцентризм і людиноцентризм. Особистісно-орієнтований підхід яскраво характеризує людиноцентричну компоненту в культурному розвитку, а організоване на його основі гуманістичне виховання передбачає стимулювання виникнення особистісно-значущих для вихованця подій, розв'язання проблем, побудову життєвої стратегії на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Враховуючи результати дослідження, реальну соціально-економічну ситуацію в державі, проблеми в молодіжному середовищі, сучасний стан та перспективи системи шкільної освіти і гуманістичного виховання, ми можемо стверджувати, що подальший поступальний її розвиток буде можливий за умови розв'язання наступних завдань: а) формування науково-педагогічного потенціалу для дослідження й запровадження новітніх форм, методів, технологій продуктивного розв'язання проблем гуманістичного виховання; б) розробки науково-методичних рекомендацій і нормативів розширення можливостей гурткової позаурочної роботи з людинознавства та морального виховання, факультативів, спецкурсів, мережі закладів позашкільної освіти в обсягах, що задовольняють освітні потреби і не можуть бути реалізовані в нинішніх умовах; в) оновлення змісту освіти і виховання учнів з

врахуванням інтеграції навчальних дисциплін і факультативних курсів з людинознавства на засадах варіативності, міждисциплінарності і комплексності, які мають бути покладені в основу створення нового покоління навчальних програм, а відповідно і навчально-методичної літератури до кожної з них; г) розробки ефективних діагностичних методик виявлення рівня вихованості і формування гуманістичних якостей особистості, забезпечення на цій основі сприятливих умов для корекції поведінки, подолання проявів насилля, жорстокості, безвідповідальності, аморальності і важковиховуваності учнів у процесі особистісно орієнтованого навчання і виховання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму; Нац. акад. пед. наук України. К.: Пед. думка, 2012. 368 с.
2. Столяренко О. В., Коваль Ю. А. Глобалізація в руслі екологічних проблем людства і виховання гуманістичних цінностей. *Сучасні тенденції розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут. 29-30 березня 2022. С. 81–83. URL :<http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream>
3. Stoliarenko, O., Stoliarenko, O., Prokopchuk, V. Zhuravlova, L., Demchenko, I., Martynets, L., & Yakovliv, V. (2021). Fostering a Values-Based Attitude towards a Person in Secondary Schools in the Post-Soviet Space. *Revista Romaneasca*

Pentru Educatie Multidimensionala, 13(3), 166–188. DOI:
<https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/446>

4. Stoliarenko O., Stoliarenko O., Oberemok A., Belan T.,
Piasetska N., & Shpylova M. (2021). Shaping a Values-Based
Attitude toward Human in the Context of Postmodernism via the
Structural-Functional Model. *Postmodern Openings*, 12(3), 173-189.
DOI: <https://doi.org/10.18662/po/12.3/334>

Чмихало Г.Г.,
ад'юнкт
(м. Київ)

ФОРМУВАННЯ РФ НЕГАТИВНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ В КРИМУ ЗА ДОПОМОГОЮ КІНЕМАТОГРАФА (1991-2014)

У сучасних умовах роль інформаційних та психологічних впливів противника на думки, почуття, світогляд, поведінку та процес прийняття рішень збільшується в геометричній прогресії, інформація все більше стає потужною зброєю впливу на всі верстви цивільного населення, військо та керівництво держав не тільки під час проведення військових операцій, а і на всіх етапах від початку їх підготовки до стадії завершення і навіть після неї.

Ще на початкових етапах розвалу СРСР російські проімперські правлячі кола проводили превентивні заходи, з метою недопущення виходу радянських республік із зони впливу. Так, щоб відвернути увагу населення від економічних та політичних проблем в середині країни, часто штучно, створювалися точки напруги, конфлікти між різними етносами, що входили до складу СРСР, яскравими прикладами чого стали події в Придністров'ї, Нагірному Карабаху, Абхазії та ін. УРСР в цьому переліку не була винятком, точкою напруженості, яку почали штучно створювати ще за радянських часів став Кримський півострів.

Розпад Радянського Союзу та проголошення України як незалежної держави стало тригером, що призвів до загострення

психологічних травм і як наслідок фантомних болей російських політиків з “імперською формою свідомості”.

Новим етапом цього конфлікту, що розпочався фактично з моменту проголошення Україною незалежності та складався зі сценаріїв позбавлення України як її державного суверенітету так і незалежності шляхом постійного розхитування та дестабілізації соціально-політичної обстановки так і дискредитації законно обраної влади як в середині нашої держави так і на міжнародній арені.

До основних напрямків такої діяльності можна віднести:

Дискредитацію як політичного так і військового керівництві України в цілому так і Автономної Республіки Крим (АРК) з одночасним збільшенням довіри до керівництва РФ особливо в Криму;

Переконавання світової спільноти та населення АРК в законності та обґрунтованості своїх претензій на територію півострова;

Використання лідерів громадської думки для просування своїх наративів як в середині України (особливо в Криму та на Донбасі) так і по сьому всіту;

Створення та розповсюдження фейкових повідомлень, всіляких міфів, викривлень, перекручувань, створення “реальних” історичних фактів та подій з метою підтвердження своїх тверджень та наративів;

Загострення протиріч в суспільстві та посилення проросійських настроїв особливо в Криму, на сході та півдні України;

Провокування міжнаціональної ворожнечі сепаратистських та антидержавних настроїв (Штучне створення проблеми кримсько-татарського сепаратизму);

Іншим не менш важливим шляхом дискредитації України та всього українського було формування нових та актуалізація вже наявних негативних стереотипів щодо України та українців у суспільній свідомості не тільки населення РФ і світової спільноти в цілому, а і на теренах України, які до цього потрапили під штучну русифікацію. Особливо ефективною така робота була на заздалегідь підготовленому ґрунті Криму. Тут РФ проводилися цілеспрямовані інформаційні операції кінцевою метою яких було відокремлення півострову. В основу таких дій було покладено роботу по створенню та поширенню негативних стереотипів стосовно України та всього українського, посиленню та актуалізації уже існуючих радянських стереотипів які нав'язували українцям комплекс неповноцінності. Таким чином формувалося, ставлення до українців на основі стійких етнічних, соціальних та культурних стереотипах, які поширювалися в політичній, економічній і особливо культурній сферах ефективно підтримуючи міф, що українці і росіяни це споріднені, братні народи або що це “майже один і той самий народ”, але різниця між ними в рівні культури та освіченості [1, с. 120]. Активно підтримуються та культивуються створений ще за радянських часів образ “кумедного хохла” – провінціала (сільського жителя), людини наївної, забобонної, з низьким рівнем освіченості, смішної у своїй недолугості. [2, с. 206]. Як приклад, серіал “Моя прекрасная няня” де головна героїня, за сценарієм, родом із Маріуполя, заробітчанка, наївна, але грубувата, обмежена та невихована. На противагу їй

представлені росіяни – осідчені, успішні та інтелігентні люди [4].

Так з кінця 1990-х в російськомовному кінематографі червоною лінією проходить думка, що все російське модне та популярне, а українське – відстале та меншовартісне.

З приходом до влади в РФ В. Путіна проти України та всього українського розпочинається цілеспрямоване інформаційно-психологічне та інформаційно-смісловіє протиборство, яке найбільш проявилось в економічній, інформаційній та культурній сферах.

Для досягнення своїх цілей РФ особливе значення приділяла культурній експансії, на цьому етапі кінематографом починає формуватися образ українця-зрадника ворога усього російського. Такого собі бандита, колаборанта, чи фашиста, “бендерівця” – людини злої, жорстокої та підлої без жодних моральних принципів. Його антагоністом, справжнім героєм, виступає сміливий та доблесний росіянин який обов'язково всіх переможе [3, с.138]. Така тенденція простежується у фільмах та серіалах не тільки суто російського, а і змішаного російсько українського виробництва (Адмирал, Бєлая Гвардія, Матч, Мы из Будущего 2 та ін.).

Іншим напрямком використання кінематографа стає ідея заперечення української державності та закріплення раніше створеного наративу – “українці та росіяни це єдиний народ”, що добре проілюстровано фільмом “Тарас Бульба”, де українські козаки люблять виключно “руську землю”, а головний герой у фінальній сцені, навіть згадує про пришествя великого російського царя [4].

Як підсумок. Процес формування РФ негативних стереотипів з України та українців у 1991–2014 роках можна поділити на три етапи. На першому етапі, що тривав від розпаду СРСР до кінця XX століття, у суспільній свідомості практично немає негативної стереотипізації “образу України та українців”. Українці та росіяни - “братні народи”.

На другому етапі, від початку правління В. Путіна до 2010 року, активізується поширення наративів, що: “росіяни і українці – єдиний народ, а Україна є частиною “руського міра” та практично позбавлена самостійного історичного і культурного розвитку”. На цьому етапі російськомовним інформаційним середовищем розпочинається активне насичення вже існуючих стереотипів про Україну та українців суто негативними характеристиками. З цією метою російська влада, широко використовує кінематограф не тільки як спосіб поширення реінтерпритованої історії України, а і сучасних подій, міфів та наративів про Україну, українців, українську державність, націю, мову тощо [3, с. 149].

Третій етап, що розпочинається перемогою на президентських виборах в Україні В. Януковича та триває фактично до початку окупації Кримського півострову. В цей період характерною є демонізація усіх патріотичних сил в Україні (до них відносили всіх хто намагалися протистояти євразійській інтеграції України) та постановка знаку рівності між “бандерівцями”, “українськими націоналістами” та “фашистами”. Таким чином, досліджуваний період відзначився поступовим насиченням інформаційного простору негативними характеристиками наявних стереотипів про українців та Україну. Основними комунікативно-пропагандистськими

технологіями, задіяними РФ до моменту окупації АРК для формування негативних стереотипів з України та українців, були: реінтерпретація історичних фактів та подій, продукування фейків, створення нових та підживлення існуючих міфів та наративів антиукраїнського спрямування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлишина. К. : Дух і літера, 2018. 560 с.
2. Культурна експансія. 2-ге вид. Глибока: Твоя Підпільна Гуманітарка, 2023. 240 с.
3. “Образ ворога” у війнах та воєнно-політичних конфліктах (XX–XXI ст.) : монографія / О.І. Холох, В.Л. Топальський, О.Л. Скрябін, В.Р. Мараєв та ін. / за заг. ред. В.М. Мороза. – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2024. 258 с.
4. Образ ворога: як російський кінематограф розпалює ненависть до українців. Євро Харків. URL: <https://euro.kharkiv.ua/obraz-voroga-yak-rosijskyj-kinematograf-rozpalyuyenenavyst-do-ukrayincziv/> (дата звернення: 28.01.2025).

Шишковський Є. Ю.,
магістрант
(м. Хмельницький)

ЦІНІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФЕНОМЕН

На сучасному етапі у контексті економічних, екологічних, соціальних, політичних та особистісних чинників ціннісно-смыслова сфера особистості набуває особливого значення, адже саме вона визначає здатність людини адаптуватися до змін і знаходити ресурси для подолання труднощів.

Ціннісно-смыслова сфера особистості охоплює систему цінностей, переконань, установок і смислів, які формують основу для прийняття рішень, постановки життєвих цілей і оцінки реальності. У кризовий період ці компоненти піддаються значним змінам. Насамперед криза може стати значним стимулом для переосмислення пріоритетів. Людина часто зіштовхується з необхідністю вибору між минулими звичками та новими вимогами реальності, що спричиняє когнітивний дисонанс.

Однією з головних особливостей динаміки ціннісної сфери в умовах кризи є перерозподіл значущості цінностей. Наприклад, матеріальні цінності, які раніше вважалися важливими, можуть втратити свою актуальність у контексті загрози здоров'ю, безпеці чи стосункам із близькими. Натомість значно зростає роль екзистенційних цінностей, таких як життя,

воля, любов, духовність.

Криза також активує пошук смислів. Люди починають замислюватися над питаннями: «Для чого я живу?», «Що є дійсно важливим?» або «Як я можу впливати на своє життя і навколишній світ?». У цей період часто виникають моменти екзистенційного прозріння, коли старі смисли втрачають актуальність, а нові ще не сформувалися. Це створює стан «вакууму смислів», який може супроводжуватися почуттям тривоги, розгубленості або навіть депресією.

Варто зауважити, що не всі зміни у ціннісно-смысловій сфері є деструктивними. Успішне подолання кризи здатне стати поштовхом до особистісного зростання. Людина може знайти нові цінності, які будуть більш відповідати її внутрішній сутності та зовнішнім обставинам. Наприклад, цінність дружби та взаємодопомоги часто зростає під час соціальних чи природних катаклізмів, адже спільна дія дозволяє ефективніше долати труднощі.

Також криза відкриває можливості для розвитку таких особистісних якостей, як гнучкість, стійкість до стресу, емоційний інтелект. Людина, яка адаптується до нових умов, не лише змінює свої цінності, але й удосконалює свої способи мислення та поведінки. Це сприяє створенню нової ієрархії смислів, що базується на досвіді подолання труднощів.

Проте не слід забувати, що зміни у ціннісно-смысловій сфері можуть бути неоднозначними. У деяких випадках криза провокує регресію, коли людина повертається до примітивних способів мислення та реагування. Наприклад, під час страху та невизначеності може виникати орієнтація на короткострокову вигоду або навіть агресія до оточуючих. Це вимагає особливої

уваги з боку суспільства, яке повинно створювати умови для підтримки особистісного зростання, а не його деградації.

Отже, динаміка ціннісно-сислової сфери особистості в умовах кризи є складним, багатогранним процесом. Вона включає як ризики втрати орієнтирів, так і можливості для особистісного оновлення. Успішне проходження кризового періоду залежить від здатності людини переосмислювати свої цінності, адаптувати смисли до нових умов і знаходити ресурси для подальшого розвитку. Тому важливо створювати умови для підтримки цих процесів як на рівні індивідуальної психологічної допомоги, так і на рівні суспільства в цілому.

Підтримка особистості в кризовий період має включати кілька ключових аспектів. Насамперед це допомога у збереженні емоційної стабільності. В умовах, коли світ здається хаотичним і непередбачуваним, людина потребує опори. Такою опорою можуть стати міжособистісні стосунки, духовні практики або психотерапія, яка дозволяє зменшити рівень тривожності та відновити почуття контролю над своїм життям.

Другим важливим напрямком є розвиток когнітивної гнучкості. Людина повинна навчитися переосмислювати ситуації, бачити у кризі не лише загрози, а й можливості. Це вимагає формування навичок позитивного мислення, а також здатності шукати конструктивні рішення навіть у найскладніших обставинах. Такі практики, як когнітивно-поведінкова терапія або техніки рефлексії, можуть стати ефективними техніками для цього.

Третій аспект – це підтримка особистісної автономії. У кризових умовах часто виникає відчуття безсилля та залежності від зовнішніх обставин. Однак важливо підкреслити значущість

дій, які людина може контролювати. Маленькі, але послідовні кроки в напрямку досягнення цілей дозволяють зміцнити впевненість у собі та повернути відчуття впливу на своє життя.

Особливу роль у підтримці ціннісно-смислової сфери відіграє соціальне середовище. Суспільство, яке сприяє взаємній підтримці та толерантності, допомагає людям адаптуватися до кризи значно ефективніше. З іншого боку, якщо середовище характеризується високим рівнем конфліктності або зневіри, це може посилити кризові явища та ускладнити процес відновлення.

Крім індивідуальних і соціальних механізмів підтримки, варто згадати і про роль освіти та культурного розвитку. Криза часто стає моментом, коли людина відкриває для себе нові сенси через мистецтво, літературу чи навчання. Знайомство з новими ідеями, історіями успіху інших людей, які долали подібні виклики, сприяє формуванню оптимістичного бачення майбутнього [1; 3].

Таким чином, можна сказати, що криза є не лише випробуванням, а й унікальною можливістю для трансформації. Вона дає шанс відійти від шаблонних цінностей, переосмислити життєві орієнтири та знайти смисли, які будуть відповідати глибоким потребам особистості. Підтримуючи цей процес через емоційну стабільність, соціальну взаємодію, когнітивну гнучкість та особистісну автономію, людина здатна не лише подолати кризу, але й вийти з неї сильнішою, більш усвідомленою та гармонійною.

Отже, динаміка ціннісно-смислової сфери особистості в умовах кризи є важким процесом, який потребує комплексного підходу. Успіх у подоланні кризи залежить від внутрішніх

ресурсів людини, підтримки з боку суспільства та готовності приймати виклики, які стають поштовхом до особистісного зростання.

Реалізація цінностей, що відповідають суб'єктивним відчуттям, обраних свідомо і вільно, веде до розвитку й удосконалення всіх можливостей організму, що називається процесом становлення або самоактуалізацією. Умовою для початку цього процесу є задоволення базових цінностей. Після їх досягнення людина прагне реалізовувати вищі цінності, які називаються цінностями буття.

Коли ці цінності інтеріоризуються, тобто приймаються особистістю як свої власні, вони можуть стати кінцевими цілями розвитку. Адже цінності – це якості особистісного існування, які щось пропонують, до чогось залучають, на щось спрямовують і до чогось орієнтують. Людина, яка їх реалізує, відчуває, що відкриває та виконує своє життєве покликання. Вона творча, відповідальна, здатна на великі самопожертви.

Ще однією важливою функцією цінностей є формування совісті. Совість, яка в психології визначається як надбудовна когнітивно-оцінювальна структура, складається із системи моральних понять, норм і супутніх їм почуттів. Вона розвивається протягом життя індивіда на основі генетично зумовлених схильностей. Совість, як важлива частина особистості, відносно незмінна і стабільна, виконує дві основні функції: є джерелом морального обов'язку та незалежних оцінок. Завдяки совісті відбувається пізнання і моральне оцінювання [4].

Важливою підструктурою совісті є система цінностей. Цінності визначають відповідні критерії моральних оцінок і

служують орієнтиром для моральних норм, забезпечуючи основу для їх прийняття або відхилення. Оцінки совісті мають незалежний, об'єктивний і універсальний характер, оскільки базуються на об'єктивних цінностях.

Функціонування совісті значною мірою залежить від прийнятої ієрархії цінностей. У структурі особистості можна виділити дві ієрархії цінностей: ідеальну та реальну. Ідеальна, свідомо прийнята, впорядковує людські мотиви відповідно до моральних норм. Реальна ієрархія, що лежить в основі людської мотивації, включає всі потреби, прагнення, цілі, ідеали та культурні моделі.

Таким чином, моральна мотивація людських дій впливає на функціонування всієї мотиваційної сфери, а моральні цінності є вищими регуляторами, відповідно до яких людина впорядковує і вибудовує ієрархію інших цінностей. Обидві ієрархії тісно пов'язані між собою, і моральне рішення є результатом цієї взаємодії. Оцінюючи свою поведінку, людина в першу чергу звертається до ідеальної ієрархії цінностей, тоді як реальна ієрархія часто залишається нижче порогу її свідомості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антоненко Т. Л. Ціннісно-сміслова сфера особистості – фундаментальна основа її духовної безпеки // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 3. С. 25-34.
2. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства // *Науковий вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Серія «Філософія»*.

Харків: ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39-52.

3. Гуманний розум: збірник статей (присвячено пам'яті Георгія Олексійовича Балла) / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України; [наук. ред. О. В. Завгородня, В. Л. Злишков; уклад. С.О. Лукомська, О.В. Федан]. Київ : Педагогічна думка, 2017. 329 с.

4. Досвід України та країн Європейського Союзу у вирішенні актуальних проблем психології в сучасних соціально-політичних умовах : зб. наук. статей / [За ред. С. Максименка, Л. Карамушки, О. Креденцер, Ю. Горбанюк]. Київ-Люблін : Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Ін-т Наук про родину і соціальну працю Люблінського Католицького університету Іоанна Павла II, 2016. 148 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Адамський Віктор Романович – кандидат історичних наук, доцент; доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Вітюк Олександр Олегович – кандидат історичних наук. Державна міграційна служба України, заступник начальника Управління – начальник відділу інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з територіальними органами Управління інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з територіальними органами Департаменту організаційного забезпечення, секретар Колегії Державної міграційної служби України (м. Київ)

Висоцька Оксана Анатоліївна – здобувачка вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Грушевицька Христина – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 3 курсу спеціальності 053 Психологія Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Іваненко Сергій Миколайович – доктор філософії, старший викладач кафедри воєнної історії України Національного університету оборони України (м.Київ)

Керасюк Мар'яна Миронівна – кандидат історичних наук, доцент. Доцент кафедри права Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м.Львів)

Козачок Павло – здобувач освіти ліцею №1 імені Володимира Крasiцького (Хмельницький).

Матюшко Людмила Іванівна – кандидат історичних наук. Доцент кафедри психології та соціально-гуманітарних наук Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м.Львів)

Медвідь Федір Михайлович – доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, докторант, Дійсний член (академік) Міжнародної академії безпеки життєдіяльності (м. Київ)

Небесний Олександр Олександрович – здобувач освіти ліцею №1 імені Володимира Крasiцького (м.Хмельницький).

Никитюк Світлана – старший викладач кафедри англійської мови, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Олійник Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент; завідувач кафедри психології Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький).

Оліх Галина Іванівана – викладач-методист, спеціаліст вищої категорії, Голова циклової комісії фінансових та облікових дисциплін Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Романець Зоя Олексіївна – кандидат психологічних наук, доцент. Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Київ)

Столяренко Олена Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор. Професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м.Вінниця)

Столяренко Оксана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент. Доцент кафедри іноземних мов Вінницького національного технічного університету (м.Вінниця)

Твердохліб Анатолій Іванович – магістр права, аспірант ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Чорний Едуард Володимирович – докторант Приватної освітньої установи «Європейський професійний докторат» ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Чмихало Григорій Григорович – ад’юнкт науково-дослідного центру воєнної історії, Навчально-наукового інституту воєнної історії Національного університету оборони України (м.Київ)

Шишковський Євген Юрійович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 2 курсу спеціальності 053 Психологія Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104481

**ДЕНЬ СОБОРНOSTІ УКРАЇНИ:
ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**154. День Соборності України: історико-політологічні дискусії :
зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025.
Вип. 12. 162 с.**

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела,
дотримання принципів академічної доброчесності відповідальність несуть
автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України**
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.taup.km.ua

**Здано в набір 18 лютого 2025 р. Підписано до друку 18 лютого 2025 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.**

РАЗОМ З ВЛАСНОЇ ВОЛІ З 1919 РОКУ

